

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nina Bdiri

Retorična analiza političnega diskurza na primeru govora
22. francoskega predsednika Jacquesa Chiraca

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nina Bdiri

Mentor: doc. dr. Andrej Škerlep

Retorična analiza političnega diskurza na primeru govora

22. francoskega predsednika Jacquesa Chiraca

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Zahvala

Ustvarjanje je izziv. Hvaležna sem vsem tistim, ki so mi v ključnih trenutkih pomagali ustvariti boljši jutri.

S hvaležnostjo se zahvaljujem svojemu mentorju, doc. dr. Andreju Škerlepu, za vso strokovno pomoč, svetovanje in ideje, odposlane tudi na Daljni vzhod.

Neizmerno sem hvaležna svojemu ljubečemu možu Bilelu, ki je bil moj navdih in neprecenljiva podpora.

Iskreno se zahvaljujem tudi svoji mami, ki mi je vedno potrpežljivo in ljubeče stala ob strani ter mi omogočila študij. Hvala ti.

Najdražja mama, to delo posvečam tebi, ki te neizmerno pogrešam ...

Retorična analiza političnega diskurza na primeru govora 22. francoskega predsednika Jacquesa Chiraca

V svojem diplomskem delu sem se odločila analizirati politični diskurz 22. francoskega predsednika Jacquesa Chiraca, ki pri Francozih še danes uživa izjemno priljubljenost, za slovensko javnost pa je natančnejši vpogled v njegovo 47-letno politično kariero relativno neznan. Chirac predstavlja šolo politike, ki pooseblja univerzalne etične vrednote naše civilizacije ter gradi medkulturni dialog in mostove med civilizacijami. Po našem prepričanju predstavlja model politika, katerega poslanstvo zasleduje cilj družbeno dobrega in v humanističnem duhu izpolnjuje poslanstvo politika. S pomočjo metode kritične retorične analize in jezikoslovja bom podrobneje osvetlila enega izmed njegovih t.i. velikih francoskih političnih govorov z vidika izrekanja simbolnega. Izbrani govor predstavlja bogat vir za retoriko zanimive metaforičnosti, s pomočjo katere Chirac opisuje stanje družbe, v kateri živimo. Predstavlja Chiracov pogled na okoljevarstveno politiko in je še danes aktualen odziv na globalne politične izzive 21. stoletja. Chirac s svojim govorom potrjuje tezo, da simbolno govorjenje pomeni dejansko delovanje v sferi političnega.

Ključne besede: retorika, retorična analiza, politični diskurz, metafora

Rhetorical Analysis of the Political Discourse in the Case of a Speech Held by the 22th French President Jacques Chirac

In my diploma thesis I have decided to analyze a political discourse of the 22th French President Jacques Chirac, who still enjoys unprecedented popularity in France society, yet his 47-year political career is relatively unknown to the Slovenian public. Chirac incarnates a political thought which embodies universal ethical values of our civilization and builds intercultural dialogues and bridges between civilizations. In our opinion, Chirac represents a model of a politician who has the ability to articulate common interests and goals by fulfilling his mission of politics based on the values of humanism. By using the method of rhetorical criticism and linguistics, one of his major French political speeches is analyzed in view of symbolic language. The selected speech represents a rich source of metaphorical language that is interesting for rhetorics by which Chirac describes the state of society that we live in. It represents the Chirac's perspective on the environmental policy and is a current response to the global policy challenges of the 21st century. The Chirac's speech confirms the hypothesis that, in the political sphere, by symbolic saying what one does one actually performs that action.

Keywords: rhetorics, rhetorical criticism, political discours, metaphor.

KAZALO

1 UVOD.....	7
2 ELEMENTI KLASIČNE RETORIKE.....	10
2.1 Opredelitev pojma retorika.....	10
2.2 Sistem klasične retorike.....	13
2.2.1 Retorična sredstva prepričevanja.....	14
2.2.2 Retorični kanoni.....	17
2.2.3 Klasični retorični žanri.....	19
2.3 Stara in nova retorika.....	21
3 KRITIČNA DISKURZIVNA ANALIZA IN RETORIČNA KRITIKA	23
3.1 Kvalitativni pristop k analizi diskurza.....	23
3.2 Retorična kritika.....	27
3.3 KAD in metafora.....	30
3.4 Metafora (več) kot retorično sredstvo prepričevanja.....	32
3.5 Metafora in načelo sodelovanja.....	34
4 DISKURZIVNE RAZSEŽNOSTI POLITIČNEGA KOMUNICIRANJA.....	36
4.1 Osnovna izhodišča.....	36
4.2 Ustvarjanje pomena skozi rabo jezika.....	39
4.3 Politična komunikacija.....	41

5 RETORIČNA ANALIZA 22. FRANCOŠKEGA PREDSEDNIKA JACQUESA CHIRACA PRED PLENARNO SKUPŠČINO SVETOVNEGA VRHA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ Z DNE 2. SEPTEMBRA 2002.....	44
5.1 Kratek uvod v Chiracovo (predsedniško) politiko.....	44
5.2 Francoski predsedniški diskurz.....	45
5.3 Retorična analiza Chiracovega mednarodnega govora o globalnih okoljskih problemih	47
6 SKLEP.....	57
7 LITERATURA.....	61
PRILOGE.....	68

1 UVOD

»Izražamo sodbe o poštenosti, o javnem dobrem, o tem, koliko nas skrbi za druge. Dajemo povabila. Dajemo obljube. Drugim nudimo sodelovanje. Predlagamo celo, kako bi morali razpravljati o zadevah v skupnem interesu« (Yoos 2009, 51). Moč besed je neprecenljiva. Z njimi oblikujemo realnost, v kateri živimo, gradimo in rušimo odnose, vzpostavljamo pomena in vzdržujemo razmerja. Z eno besedo, besede niso zgolj sredstvo za izražanje idej, temveč sredstvo komunikacije za ustvarjanje pomenov in doseganje skupnih ciljev. »Zlasti v znanosti in humanističnih študijah je oblikovanje pomena eksponentno povečalo moč našega razumevanja glede načina izražanja« (Yoos 2009, xii). V središču našega zanimanja je posebna kategorija odnosov, ki tvorijo pravila političnega govora v danem družbeno-političnem kontekstu. Natančneje, zanimata nas raba simbolnih jezikovnih struktur in družbeni kontekst, ki oblikujeta sodobni politični govor. »Ker je politika jezik igre, tj. jezikovna dejavnost, kjer je javnost prek jezika obveščena o političnih zadevah« (Geis 1987, 18), se bomo obenem osredotočili na »naravo političnega jezika in zlasti na način, kako govornik uporablja jezik« (Geis 1987, 18).

Naša teza predpostavlja, da imajo politiki drugačen odnos do jezika, saj z njim (so)oblikujejo realnost, katere del smo. Zanima nas, kakšna je narava razmišljanja, ki je značilna za politike, in sicer na kakšen način politiki uporabljajo jezik za namene prepričevanja.

Kako imajo specifična intonacija, zaimek, naslov, tematika, leksikalni element, metafora, barva ali kot kamere – med vrsto drugih semiotičnih lastnosti diskurza – odnos do nečesa abstraktnega in splošnega, kot so odnosi moči v družbi? To pomeni,

da znamo povezovati tipične lastnosti besedila, govora, interakcije in semiotičnih praks na mikro ravni s tipičnimi vidiki družbe, kot so skupine in organizacije ter njihovi odnosi oblasti, na makro ravni (van Dijk 2008, 1).

Na politično komunikacijo oziroma na uporabo jezika v javni sferi bomo gledali meddisciplinarno tako z vidika retoričnih okvirov, kot jih opredeljuje t.i. nova retorika, kot tudi z vidika teoretičnih in konceptualnih okvirov, ki izhajajo iz jezikoslovja. Analitični pristop k preučevanemu predmetu bo temeljil na metodi retorične analize političnega govora, ki izhaja iz »kvalitativnega opisa posebnih elementov, ki gradijo strukturo diskurza« (van Dijk 2008, 3) in za našo raziskavo pomembne analize jezikovnih prvin, ki so značilne za politične govore – izrekanje simbolnega skozi metafore. Naša analiza retorične kritike poskuša – med drugim – »opozoriti na ideološke implikacije, ki se v političnem diskurzu zrcalijo skozi metafore« (Bratož 2010, 219). Naše prepričanje je, da »kritično zavedanje moči jezika« (Fairclough 1989, ix) pripomore k našemu razumevanju procesa družbenih praks in realnosti, v kateri živimo. Osredotočili se bomo torej na tiste vidike jezika, ki so neposredno povezani s preučevanjem političnega diskurza. Ker so osi proučevanja diskurza številne, smo se za namene naše raziskave odločili osredotočiti preučiti družbeni kontekst, ki po našem prepričanju pogojuje diskurzu ustrezno rabo jezika. Cilj naše raziskave je predstaviti procese in funkcije uporabe govornega jezika v pragmatični situaciji (Yoos 2009, xi) – politično komunikacijo, ki se začne kot govor (fr. *la parole*) v edinstvenih kontekstih in edinstvenih dogodkih. »Ti edinstveni komunikacijski dogodki govora so prostor, kjer se ustvarjajo novi pomeni« (Yoos 2009, 4). Pri tem izhajamo iz predpostavke, da so »retorični teksti mesta s simbolnim delovanjem« (Browne v Kuypers 2009, 64). Zanima nas, v kakšnih okoliščinah je realiziran politični diskurz, kakšen je namen in pomen govornikovega govora, saj so »pomeni konceptov, ki jih govornik sporoča javnostim obširni in nefiksirani, tj. odprti za različne interpretacije« (Yoos 2009, 56).

Diplomsko delo je razdeljeno na tri tematske dele. V prvem delu je predstavljen teoretski okvir, ki služi kot izhodišče za razumevanje retorične kritike in kritične analize političnega diskurza. Retorična kritika kot uporabno raziskovalno orodje nam bo omogočala vsebinsko in retorično analizo političnega govora, ki ga po našem mnenju najboljše razlagamo v sintezi z jezikoslovjem. Menimo namreč, da »njihova sinteza doprinese k teoretskemu in kvalitativnemu pristopu k analizi teksta« (Vezovnik 2008, 91). S pomočjo meddisciplinarnega pristopa, ki združuje »metodo kritične analize diskurza, ki izhaja iz klasične retorike« (Yoos 2009, 4) in jezikoslovjem, ki se naslanja za nas temeljne vidike analize jezika, bomo analizirali otvoritveni politični govor 22. francoskega predsednika Jacquesa Chiraca pred plenarno skupščino 4. Svetovnega vrha za trajnostni razvoj z dne 2. septembra 2002. Drugi del tematizira politični diskurz z vidika izražanja in ustvarjanja pomena skozi metafore. Pri tem se oddaljujemo od klasičnega pojmovanja metafor kot retoričnega sredstva z estetskim učinkom, saj metafore razumemo kot »sredstva političnega prepričevanja, ki vplivajo na naš način razmišljanja in razumevanja sveta« (Chilton 2004, 26). V tretjem delu raziskave pa bomo teoretična dognanja predstavili v okviru jezikoslovne in retorične analize političnega govora. Chiracov govor smo izbrali z namenom, ker predstavlja univerzalne etične vrednote (Zahodne) civilizacije in je odziv na aktualne globalne politične izzive 21. stoletja ter ker izbrani govor predstavlja bogat vir za jezikoslovje in retoriko zanimive metaforičnosti.

2 ELEMENTI KLASIČNE RETORIKE

2.1 OPREDELITEV POJMA RETORIKA

Beseda komunikacija izhaja iz latinske besede *communicare*, natančneje iz latinskega korena *cummunis* (skupno, javno) in pomeni »deliti ali imeti nekaj skupnega«. In kot je že iz samega korena razvidno, komunikacija pomeni medsebojno jezikovno izmenjavo. Rimski filozof in državnik Cicero uporablja komunikacijo kot tehnični izraz v svoji razpravi O govorniku (*De Oratore*), kjer pojasnjuje, kaj se zgodi, ko govornik s pomočjo retoričnih vprašanj ali uprizorjenega dialoga občinstvo vključuje v svojo razpravo (torej, deli prostor s poslušalci). Stališče, da komunikacija vključuje medsebojno izmenjavo med govornikom in poslušalcem(-i), je torej ena izmed pomembnih značilnosti od Cicera dalje (*International Encyclopedia of Communication Online*).

Dejansko »ni enostavnega odgovora na vprašanje, kaj je retorika, saj so jo v dva tisoč petstoletni zgodovini vedno znova definirali in redefinirali« (Škerlep 2001, 548). Retorika »je vladala v zahodnem svetu dve tisočletji in pol od 5. st. pr. n. št. dalje ter je usmerjala režime, religije in civilizacije« (Barthes 1970, 174). Dejansko se je retorika (kot meta-govorica) razvila iz lastninskega pravdanja. Okoli leta 485 pr. n. št. je demokratična vstaja strmoglavila oblast sicilskih tiranov Gelona in Hierona. Velike ljudske porote so želele ponovno vzpostaviti status *quo ante*, kakršen je bil pred deportacijami, preselitvami in odtujitvami lastninskih pravic prebivalstva. Prepričevanja v teh neštevilnih sodnih pravih so temeljila prav na govorništvu (Barthes 1970, 175).

»Tradicionalno obstajata dve pojmovanji retorike, ozko in široko. Prvo je razvil Aristotel, ki je retoriko obravnaval kot teorijo prepričevalnega diskurza, kar pomeni, da je

retorični diskurz le tisti diskurz, ki je usmerjen na prepričevanje (npr. govorništvo v sodstvu, politiki in javnih ceremonijah)« (Škerlep 2001, 548). Aristotel retoriko razume kot spretnost (gr. *techné*), ki se ukvarja z utemeljitvami, in ne kot znanost, ki ima svoj lasten predmet raziskovanja. Dejansko predstavlja sredstvo, s pomočjo katerega lahko ustvarimo stvari, ki lahko obstajajo ali pa ne (Barthes 1970, 179). Aristotel je kodificiral retoriko v svojem znamenitem traktatu z naslovom Retorika iz leta 33 pr. n. št. približno, kjer je retoriko definiral kot moč, ki pomaga odkrivati sredstva prepričevanja v kateri koli dani situaciji (Kuypers in King 2009, 2). Aristotelova Retorika je »najzgodnejši obstoječi primer celostne *techné* ali umetnosti retorike« (Crowley in Hawhee 2004, 12). Aristotelova retorika je »retorika dokazovanja in sklepanja, prilagojena skupnemu javnemu mnenju« (Barthes 1970, 179). Z vidika klasične perspektive je retorika »posebna oblika komunikacije, ki omogoča določiti, katere alternativne rešitve obstajajo v določenih okoliščinah« (Crowley in Hawhee 2004, 16). Grki so razvili izvorni model retorike, sistematični korpus znanja o teoriji in praksi o javnem govorjenju na sodiščih, vladajočih skupščinah in ob slavnostnih priložnostih (Kuypers in King 2009, 2).

»Drugo, široko pojmovanje retorike pa se kaže pri Ciceronu, ki v svojem znamenitem spisu *De Oratore* retoriko definira kot večino dobrega govorjenja, to pomeni, govorjenja z znanjem, veččnostjo in pretanjenostjo« (Cicero v Škerlep 2001, 548). Po tej definiciji je retorika »komunikacijska veščina, kako odkriti ustrezne ideje in jih ubesediti v govoru tako, da govorec proizvede dani situaciji ustrezen diskurz« (Škerlep 2001, 548). Ciceronova retorika predstavi pragmatično umetnost govorništva izhajajoč iz dezintelektualizirane Aristotelove teorije (Barthes 1970, 180-181). In ne nazadnje uradni rimski retorik Kvintilijan v svojem delu *De institutione oratoria* oblikuje prvo teorijo, kako pisati in izobraževati govornike, s čimer postane retorika institucionalizirana (Barthes 1970, 181–182).

»Današnja retorična besedila so v veliki meri za govornika vnaprej spisana besedila, pripravljena za govornikovo govorno interpretacijo« (Yoos 2009, xii). Težko je obvladati govorne veščine in veščine pisanja neodvisno drug od drugega, saj je danes vse več govorne retorike najprej vnaprej napisano za govornika, tako da govorčeva prezentacija temelji na pisnemu besedilu, ki je pripravljeno za govorno interpretacijo (Yoos 2009, xiii). »Pisani govor postavlja precedens za to, kar se nato uveljavi, vnese razvije in sprejme v jezikovni rabi. Pisanje postavlja temelje za definicije rabe jezika« (Yoos 2009, 4) in je stvar jezikoslovnih izbir govorca. Kljub neomejenemu številu dobro oblikovanih stavkov pa lahko jezik generira zgolj omejen niz pravil in principov (Chilton 2004, 24).

V središču našega zanimanja ni »jezik kot sistem znakov« (Jakobson v Kocijančič Pokorn 2003, 100), temveč izražanje samo (fra. *l'énonciation*), kot ga določajo okoliščine, v katerih se komunikacija odvija (Jakobson v Balogh 2011, 50). Blitzerjevo pojmovanje retorike je, da je vsa retorika situacijska (Blitzer v Farrell in Young v Kuypers 2009, 33), za Fairclougha pa so [retorična] besedila obenem del družbenega dogodka (Fairclough 2003, 22). Jezikovno dejstvo je, da se »jezik kot sinhroni sistem znakov razvija iz interpretacij uporabe znakov v osebem kontekstu in iz edinstvenega dogodka v retorični situaciji« (Yoos 2009, 4). »Z vidika retorike so govorna komunikacija in pisana dela stvar jezikovne rabe in uporabe« (Yoos 2009, xii). Jezikovna komunikacijska dejanja, usmerjena k naslovnikom, so v središču tega, s čimer se retorika ukvarja (Yoos 2009, 53). Iz te perspektive retorika pomeni »znati strateško uporabljati komunikacijo, v ustni ali pisni obliki, za dosego določenih ciljev« (Kuypers in King 2009, 4). Omenjena definicija retorike uporablja dve glavni ideji, in sicer, prva vključuje strateško ali namerno naravo jezika, ki ga pri tem uporabljamo, druga pa predstavlja znanje o tem, katere cilje želimo doseči preko rabe jezika. Retorika vsebuje tako informativni kot tudi prepričevalni element (Kuypers in King 2009, 4). Retorika je namerna v smislu, da jo uporabljamo zgolj takrat, ko z besedami lahko nekaj spremenimo, in v tem

smislu je retorika prepričevalna (Kuypers in King 2009, 6). »Da bi lahko bolje načrtovali, kaj želimo sporočiti z želenim učinkom, retoriki pogosto razmišljajo o svojih ciljih« (Kuypers in King 2009, 6).

Jezikovna sredstva, ki jih uporabljamo pri izražanju argumentov, ne služijo zgolj za sporočanje konkretnih izrazov, temveč z njimi ustvarjamo določene pomene, ki jih občinstvu sporočamo posredno ali neposredno (Toumin 2003, 29). V tem smislu je retorika umetnost ustvarjanja pomena. Predstavlja večščino, ki je potrebna pri ustvarjanju reprezentacij pomena in je umetnost, ki odraža nove vrednote in pomene (Yoos 2009, 57). Kot pravi Barthes, z retoriko smo postali nad-civilizacija, zgodovinska in geografska nad-civilizacija Zahoda, saj je – poleg slovnice – retorika edina praksa, s pomočjo katere je družba priznala jezik in svojo suverenost (Barthes 1970, 174).

2.2 SISTEM KLASIČNE RETORIKE

Retoriko, kot jo poznamo danes, so ustvarili Grki, Rimljani pa so natančno prevzeli njihove oblike in predmet retorike (Herrick 2000, 92). Izvorno retorika »izvira iz nestrinjanja in različnih pogledov o moralnih, družbenih in političnih zadevah« (Crowley in Hawhee 2004, 2). V antiki je služila kot sredstvo presojanja, tj. sprejemanja odločitev, reševanja sporov in javnih razprav o pomembnih zadevah brez uporabe prisile ali nasilja, saj je pomagala določiti, katero mnenje je bolj natančno, uporabno in vredno (Crowley in Hawhee 2004, 2). Retorika je bila 1) sredstvo za doseganje osebnega uspeha v politiki; 2) služila je kot metoda za vodenje političnih debat; 3) študij retorike pa je omogočal razviti verbalne veščine, ki so odražale prefinjenost, modrost in nadarjenosti (Herrick 2000, 92). Sodelovanje v retoričnem procesu ima za posledico, da se vsaka sodelujoča stran v razpravi zaveda, da se da

med razpravo mnenja in poglede spremeniti. Vse strani v retoričnem procesu se da prepričati s pomočjo dobrih argumentov. V nasprotnem primeru se bodo odločitve sprejele iz slabih, osebno motiviranih razlogov ali celo brez kakršnih koli razlogov (Crowley in Hawhee 2004, 6).

2.2.1 RETORIČNA SREDSTVA PREPRIČEVANJA

Retorične veščine, kot jih je opredelil Aristotel v svojem znamenitem delu Retorika, izhajajo iz treh temeljnih sredstev prepričevanja govornika (Kennedy 2006, 109):

- 1.) *etos* – moralna dimenzija značaja govornika kot zaupanja vredne osebe,
- 2.) *patos* – dimenzija govornikovega vpliva na čustva občinstva,
- 3.) *logos* – dimenzija racionalne argumentacije govornika.

Govorniki prepričljivo argumentacijo svojih govorov gradijo na predmetu svojega govora (*logos*), osebnosti govornika (*etos*) ali pa so z govorom vplivajo na čustva občinstva (*patos*) (Crowley in Hawhee 2004, 205). Klasični retoriki torej »*etos*, *patos* in *logos* razumejo v smislu retoričnih dokazov, ki so izhajali iz govornikovega znanja o zgodovini in prepričanjih neke skupnosti« (Crowley in Hawhee 2004, 20). V slovenščino te tri načine retoričnih dokazov prevajamo kot »etični, čustveni in logični dokazi, s pomočjo katerih govornik prepriča svoje občinstvo« (Crowley in Hawhee 2004, 20).

Prepričevanje preko *etosa* pomeni, da govornik prepriča svoje občinstvo s svojimi značajskimi potezami. Ta psihologija ni izrazna, temveč imaginarna, saj govornik prikaže tisto, kar hoče biti za drugega. *Etos* v dobesednem pomenu besede namreč pomeni konotacijo: govornik sporoča informacijo ter obenem pravi: jaz sem to in ne tisto (Barthes 1970, 212).

Cicero je spodbujal govornike, da izpostavijo svoj dober moralni značaj, s tem da hvalijo svoje zasluge ali vrline, zlasti radodarnost, smisel za dolžnost in pravičnost ter dobro vero (Cicero v Crowley in Hawhee 2004, 170). Za Aristotela je značaj je najbolj pomemben v primerih, ko občinstvo dvomi v predstavljene argumente in dejstva, saj pošteno mislečim verjamemo hitreje in v večji meri. Z drugimi besedami: ljudje verjamejo govornikom, ki slovijo po poštenosti ali pa tistim, ki ustvarijo etos, ki jim daje videz poštenih ljudi (Crowley in Hawhee 2004, 170).

Po Aristotelu govornikovo osebno avtoriteto govornika tvorijo trije toni (Barthes 1970, 212):

- 1.) *fronesis*: kakovost tistega, ki dobro preudarja, tj. ki natančno tehta argumente za in proti; objektivna pametnost, videz zdravega razuma,
- 2.) *arété*: videz odkritosti govornika, ki se ne boji posledic in se izraža z neposredno besedo, prežeto s teatralno privrženostjo,
- 3.) *eunoia*: govornik ne sme šokirati, temveč mora ustvariti prijazno zaupljivost s poslušalci.

Ker je sodobni politični diskurz pogosto oblikovan za zelo velika občinstva, govornik v veliko primerih svojega občinstva dejansko ne pozna. Iz tega razloga za svoj etični dokaz govornik ne more uporabiti t.i. situacijskega etosa (angl. *situated ethos*), ki ga predhodno uživa pred poznanim občinstvom, ampak mora skozi svoj diskurz skonstruirati svojo identiteto, ustvariti t.i. poustvarjeni etos (angl. *invented ethos*) (Crowley in Hawhee 2003, 168– 169).

Nadalje, prepričevanje preko patosa pomeni, da govornik nagovarja občinstvo z argumenti, ki imajo čustveni naboj. Po Aristotelu patos predstavlja vrsto retoričnega dokaza, s

pomočjo katerega govornik občinstvo prepriča na podlagi čustvenega odziva, kot je jeza/mirnost, ljubezen/sovraštvo, strah/zaupanje, čast/nečast, sočutje/ogorčenje, zavidljivost/tekmovanje, veselje in upanje (Crowley in Hawhee 2004, 205). Aristotel namreč meni, da občinstvo vodijo strasti (gr. páthos), ki jih mora govornik dobro poznati, saj je za Aristotela mnenje javnosti prva in zadnja danost (Barthes 1970, 212). Kot bomo videli v nadaljevanju, retorične figure uvrščamo med retorične dokaze, ki tvorijo argumente, saj 1.) delujejo kot dokazi ter 2.) poudarijo govornikov etos in vplivajo na patos – čustva občinstva (Crowley in Hawhee 2004, 298). Retorično gledano, ko se občinstvo odzove s čustvi, so vrednote občinstva bodisi ogrožene bodisi okrepljene (Crowley in Hawhee 2004, 206).

Prepričevanje preko logosa pa pomeni, da je cilj govornikovega govora prepričati občinstvo z razumskim, logičnim prepričevanjem, ki izhaja iz logike predmeta samega (Barthes 1970, 212). Aristotel je razvil štiri logične metode sklepanja, ki govornikom pomagajo pri argumentaciji v kompleksnih zadevah (Crowley in Hawhee 2004, 133–134):

- 1.) *znanstvena resnica* oziroma znanstveni način sklepanja – argument izhaja iz resničnih trditvev ali trditvev, ki jih znanstveniki sprejmejo za resnične,
- 2.) *dialektika* – trditve strokovnjakov,
- 3.) *retorično sklepanje* – pri retoričnem sklepanju trditve izhajajo iz prepričanj večine ali vseh članov skupnosti,
- 4.) *zmotno sklepanje* – trditve, ki temeljijo na napakah ali lažeh.

Govornik pri vsaki izmed teh štirih metod razumskega sklepanja začne s trditvijo, imenovano premisa. Premisa pomeni vsako trditvev oziroma predpostavko, ki jo govornik formulira pred predstavitvijo svojega argumenta. Rezultat soočenja več premis pa privede do končnega sklepa oziroma ugotovitve (Crowley in Hawhee 2004, 134). Znanstvene, dialektične in retorične premise se ne nanašajo na kriterij resničnosti (angl. *truth*), temveč je razlika med njimi odvisna od stopnje prepričanja govornika (Crowley in Hawhee 2004, 135).

2.2.2 RETORIČNI KANONI

Za klasična dela o retoriki je »značilno razvrščanje in v tem pogledu je retorika večina (gr. *techné*) razporejanja gradiva, pravil, delov, žanrov in stilov« (Barthes 1970, 195).

Klasična retorika je po Aristotelu razdeljena na pet kanonov (Kennedy 2006, 120-122):

- 1.) *invencija* – odkrivanje argumentov,
- 2.) *dispozicija* – notranja vsebinska organizacija besedila,
- 3.) *elokucija* ali stil – izbira besedišča, retoričnih figur in njihova kompozicija,
- 4.) *memorija* ali pomnenje,
- 5.) *dejanska izvedba govora* – raba glasu, govorica telesa, raba kretenj.

Dejansko »ne gre za pet posameznih elementov ene strukture, ampak petih glavnih dejanj tvornega in učinkovitega strukturiranja« (Barthes 1970, 195) diskurza. Po Barthesu (1970) so prve tri operacije, tj. invencija, dispozicija in elokucija, najbolj pomembne ter predstavljajo vir retorike od antike dalje. V retoričnem procesu je zlasti invencija osrednjega pomena, saj – kot jo je opredelil Aristotel – pomaga najti in predstaviti argumente o katerem koli vprašanju (Crowley in Hawhee 2004, 6). »Dispozicija pomeni notranjo organizacijo besedila na nivoju povedi, odstavka in samega diskurza« (Barthes 1970, 213). Ko govornik najde argumente in jih organizira v diskurz, mora uporabiti ustrezen način ubeseditve. Elokucijo prevajamo kot izrekanje ter pomeni izbiro besed in njihovo kompozicijo. Elokucija predstavlja celotno področje jezika: tako slovnico kot tudi način izražanja oziroma ubeseditve govora (Barthes 1970, 216–217).

V ospredju zanimanja klasičnih retorikov je bila neobičajna in posebna uporaba jezika (Crowley in Hawhee 2004, 285). Pri tem moramo izpostaviti »grški pojem *electio*, ki predpostavlja, da v jeziku en termin lahko nadomestimo z drugim« (Barthes 1970, 218). To pomeni, da govorec lahko izraz nadomesti z drugim, z nadomestitvijo pa lahko ustvari drugotni pomen (konotacija). Najrazličnejše nadomestitve – ne glede na obseg in način – so tropi (»obrati«, »konverzije«). Vse, kar s splošnim izrazom imenujemo okras ali retorične figure (Barthes 1970, 218). Za klasično retorično paradigmo sem sodijo jezikovne figure – besede s posebnim in presenetljivim učinkom, ki odstopajo od običajne rabe jezika; miselne figure – ostroumno izražanje idej, občutij in pojmovanja; ter tropi – besede s prenesenim pomenom (Crowley in Hawhee 2004, 285), ki niso zgolj stilistično okrasje političnih govorov, temveč »služijo kot sredstva prepričevanja in pripomorejo k ustvarjanju argumentov« (Crowley in Hawhee 2004, 286). Zlasti moderna retorika je *electio* omejila na uporabo retoričnih figur kot (Barthes 1970, 217). Retorika kot predhodnica jezikoslovja govora poskuša kodirati govor (fra. *la parole*) (in ne jezika, fra. *la langue*), to se pravi prav tisti prostor, kjer se, vsaj v načelu, kod neha. Ta problem je opazil tudi Saussure: kaj storiti s stalnimi besednimi zvezami, ki hkrati spadajo k jeziku in sodijo v govor, ki so hkrati del strukture in rezultat kombiniranja (Barthes 1970, 219).

Izhajajoč iz znamenitega, »najstarejšega ohranjenega latinskega priročnika o retoriki *Rhetorica ad Herennium*« (Barthes 1970, 180) »diskurz odseva enega izmed treh različnih vrst stilov« (Crowley in Hawhee 2004, 283), katerim pripadajo jezikovna sredstva retoričnega jezika, in sicer:

- 1.) vzvišeni stil – izbor bogatega dobesednega ali figurativnega izražaja,
- 2.) srednji stil – uporaba manjšega števila retoričnega okrasja, približevanje vsakdanjemu govoru,

3.) preprosti stil – najbolj vsakdanji (po)govor.

Govorniki morajo pri oblikovanju svojih govorov izbrati stil, ki je primeren za govornikov etos, predmet govora, občinstvo in priložnost. Vzvišeni stil je primeren za izbrane ceremonialne priložnosti; ko je cilj doseči jasnost, se govornik odloči za preprosti stil, medtem ko srednji stil ustreza skorajda kakršnemu koli objavljenemu diskurzu (Crowley in Hawhee 2004, 285). Kot pravita Crowley-eva in Hawhee-jeva (2004), skupnost določa, katere standarde retorične ustreznosti, tj. stil, ki je primeren za govornikov predmet diskurza, priložnost in občinstvo, mora govornik izbrati.

2.2.3 KLASIČNI RETORIČNI ŽANRI

V retoriki obstajajo različni tipi govorov in argumentov, ki so predstavljeni v različnih retoričnih situacijah. Aristotel je prvi razdelil retoriko na tri vrste govorov, ki odražajo različne retorične situacije, v katerih poteka govor, in tri retorične namene, ki ustrezajo posamezni retorični situaciji (Herrick 2005, 78). Klasična retorika torej sledi »znameniti Aristotelovi delitvi na tri retorične žanre« (Kennedy 2006, 119) oziroma vrste retoričnih govorov:

- 1.) forenzična ali sodna retorika,
- 2.) epideiktična ali slavnostna retorika,
- 3.) deliberativna ali svetovalna retorika.

»Od teh treh žanrov je antika najbolj natančno opredelila sodni žanr« (Barthes 1970, 211). Sodna retorika je eden izmed klasičnih retoričnih žanrov, ki se nanaša na govore v sodnih dvorana ter pogosto poudarja čustvene odzive in značaj oseb (Herrick 2005, 79).

»Nanaša se na preteklost, saj poskuša najti odgovore na, kdo je nekaj storil in kaj se je zgodilo« (Herrick 2005, 80). »Za sodni žanr so značilni t.i. zunanji dokazi (govorice in pričanja pa se lahko uporabljajo tudi pri svetovalnem in slavnostnem žanru retorike)« (Barthes 1970, 199).

Slavnostna retorika se nanaša na javno hvalo ali kritiko oseb (Herrick 2005, 79). »Če se svetovalna retorika ukvarja z vprašanji dobrih rešitev, sodna retorika z vprašanji pravičnosti, so v središču zanimanja slavnostne retorike vrline in slabosti posameznih oseb. Obenem pa slavnostna retorika daje kreposti posameznikov za zgled ter poudarja določene vrline, ki pripomorejo k dobrobiti vseh državljanov (Herrick 2005, 80).

»Aristotel pa je največjo pozornost namenjal deliberativni ali svetovalni retoriki« (Herrick 2005, 79). Ta vrsta retorike se dejansko nanaša na politične govore ter se ukvarja z vprašanji najboljšega in najbolj ugodnega izvajanja ukrepov s strani države. Vključuje tehtanje argumentov za in proti določeni politiki ter je običajno usmerjena na prihodnost in kaj bi bilo treba storiti. »Osrednji princip in cilj svetovalne retorike izhaja iz grškega koncepta *eudaimonia* ter pomeni delovanje za dobrobit in blagostanje človeštva« (Herrick 2005, 79).

Če povzamemo, prevladujoča klasična paradigma »vsebino govorov analizira bodisi glede na način dokazovanja po Aristotelu oziroma se govore analizira z vidika retoričnih kanonov klasične retorike bodisi govore razvršča glede na žanre po Aristotelu« (Black v Parry-Giles in Hogan 2010, 87).

2.3 STARA IN NOVA RETORIKA

Začetniki retorične kritike so se tekstualne analize naučili v okviru literarnih študij oziroma se je retorična kritika sprva artikulirala v okviru esejističnega literarnega ustvarjanja, kjer je veljala maksima, da je razlaga kritika. Tekstualna analiza pa ima svoje korenine prav tako tudi v retorični teoriji. George Campbell, eden izmed klasikov retorične teorije 19. stoletja, je bistvo tekstualizacije besedila opredelil s pomočjo definicije retorike kot tiste umetnosti ali talenta, s pomočjo katerega se diskurz prilagodi končnemu cilju. Ta definicija tako določa, da je naloga kritika analizirati odnos med obliko – izbori, ki oblikujejo literarno ali retorično delo – in funkcijo – kaj želimo z besedilom doseči (Campbell v Parry-Giles in Hogan 2010, 87). V ospredju retorične kritike in obenem glavni kriterij vrednotenja besedila je torej dejanski učinek, ki ga ima govor na občinstvo (Parry-Giles in Hogan 2010, 87). Ravno nasprotno pa so bili tradicionalni učenjaki osredotočeni na to, kako posamezni (nadarjeni in pomembni) govorniki uporabljajo retorične veščine, s katerimi preoblikujejo družbo in vplivajo na družbene spremembe (Kuypers in King 2009, 4).

Novo paradigmo v retoriki pa predstavlja t.i. nova retorika, kjer predmet preučevanja predstavljajo pogoji, v katerih se odvija retorični diskurz, in ki vključujejo osebe, katerim je dovoljeno govoriti v javni sferi, ki se jih jemlje resno ter niz idej, o katerih je vredno razpravljati (Kuypers in King 2009, 4). Nova retorika »je umetnost s posebnimi kritičnimi veščinami, ki nagovarjajo stil, govorništvo in argumentacijo. Je osrednji del jezikoslovja in kulturne kritike, ki sta temeljnega pomena zlasti na področju politike« (Yoos 2009, xvii), saj »politični govor tvori predmet retorične kritike« (Matvejević 1963, 532). Dela Chaima Perelmana (1986) in Stephena Toumina (1958, 1984) so ugledni primeri del nove retorike oziroma novi tipi retorične kritike argumentacije in kritike vsakdanjega sklepanja, ki je vedno zanimalo klasične retorike. Dela I.A. Richardsa (1965) in Kennetha Burka (1966) pa so

pomagala zasnovati temelje za nove načine mišljenja o oblikovanju pomena in retorike. Ti avtorji so retorike usmerili v nove smeri in k novemu branju in pojmovanju retorike, kar je dalo spodbudo za ponovno zanimanje za retorične študije (Yoos 2009, xv). »Vsi ti novi pogledi na retoriko in komunikacijo so enaki, kot je bilo zanimanje tradicionalne klasične retorike za odkrivanje, strateško planiranje in pomen hevrstike za iskanje predmetov govora o različnih tematikah« (Yoos 2009, xvi).

Treba je spomniti, da so »predmet nove retorike kot tudi stare retorike reševanje problemov, izumi, odkritja, razporeditve in zlasti omejitve spomina v času komuniciranja« (Yoos 2009, xvi). Kljub temu pa Crowley in Hawhee opozarjata (2004), da so klasični retoriki uporabljali argumente, ki so izhajali iz jezika samega in argumente, ki so bili plod intelektualnega procesa imenovanega invencija, medtem ko sodobna retorika argumente gradi na dejanskih dokazih, kot so izkušnje in dejstva. Druga bistvena razlika je, da so antični govorniki cenili mnenja, ki so v antični družbi predstavljala argumente in vir znanja v celotni antični družbi, medtem ko so za sodobno retorično teorijo nepomembna. In ne nazadnje, tretja razlika med klasično in sodobno retoriko je, da za sodobno retoriko vsa retorična kompozicija vsebuje tezo, medtem ko so klasični govorniki pri gradnji svoje kompozicije izhajali iz t. i. situacijskosti, svojo kompozicijo so prilagodili prostorskim in časovnim pogojem in ne tezi. Kot že rečeno, za Aristotela je retoriko veščina, ki ima moč odkrivanja razpoložljivih argumentov v dani situaciji [...] in ljudem pomaga najboljši potek dogajanja v primeru nestrinjanja o pomembnih političnih, verskih in družbenih vprašanjih (Crowley in Hawhee 2004, 1).

Klasična retorika se torej ukvarja z metodami v procesih komunikacije – o modernih vprašanjih oblikovanja, uokvirjanja, organiziranja predmeta govora, vrste žanrov, uporabo primernih načinov in tipov prepričevanja v pisani in govorjeni besedi (Yoos 2009, xv-xvi).

»Retorika kot disciplina se je, tradicionalno gledano, ukvarjala s tem, kar danes predstavlja večino sodobnih tematik zanimanja nove retorike« (Yoos 2009, xv). T.i. nova kot stara retorika se namreč osredotočata na veščine, ki vodijo k učinkovitim strategijam komuniciranja, sestavljanju govorov in organizaciji pisanih besedil, kot je to nekoč veljalo za arhitektonsko retoriko (Yoos 2009, xvi).

3 KRITIČNA DISKURZIVNA ANALIZA IN RETORIČNA KRITIKA

3.1 KVALITATIVNI PRISTOP K ANALIZI DISKURZA

»Diskurzivne analize so hkrati stara in nova disciplina. Izvirajo iz starih študij jezika, javnega govora in literature, ki so nastajale že v 4. stol. pr. n. št.. Te izvirajo tako iz retoričnih tehnik, ki so se ukvarjale z značilnostmi javnega govora v političnih in pravnih okoljih, kot tudi iz slovnice kot vede o jezikovnih sistemih« (Vezovnik 2008, 81). »Pri preučevanju jezika obstaja veliko različnih pristopov in analiza diskurza je zgolj eden izmed njih« (Fairclough 1989, 6). »Analize diskurza se osredotočajo na medosebno komuniciranje in širše na uporabo jezika« (Vezovnik 2008, 81). »Kritična diskurzivna analiza (KDA) je naziv za šolo, znotraj katere deluje vrsta različnih pristopov« (van Dijk v Vezovnik 2008, 85). Od konca 60. let so se v svetu razvili različni pristopi k analizi diskurza (Balogh 2008, 78). Nemški raziskovalec Johannes Angermüller v svojem znanstvenem članku iz leta 2007 izpostavi več trendov, in sicer (Balogh 2008, 78–79):

1. anglosaško tendenco, ki izhaja iz ameriškega pragmatizma in angleške analitične filozofije, zlasti iz teorije govornih dejanj po Austinu;

2. nemško tendenco, ki izhaja iz teorije komunikacijskega delovanja J. Habermasa;
3. francosko tendenco pri preučevanju diskurza, ki povezuje strukturalno jezikoslovje in teorije ideologije po zgledu K. Marxa, L. Althusserja in J. Lacana.

»Danes je KDA uveljavljena šola znotraj jezikoslovja« (Wodak v Vezovnik 2008, 85). »Zanjo je značilen eklekticizem, saj jo zaznamujeta neenoten teoretski okvir in metodološki aparat. KDA zato ni disciplina ali teorija« (Vezovnik 2008, 85). Mayer (Weiss in Wodak v Vezovnik 2008, 85) pravi, da v njej najdemo epistemološke teorije, splošne družbene teorije, teorije srednjega dosega ter mikrosociološke, socialnopsihološke, diskurzivne in jezikoslovne teorije. »Raziskovanje diskurzov pa ni le naloga jezikovne pragmatike, ampak mora biti meddisciplinarno« (Krajnc Ivič 2010, 7). »V okviru analize diskurza tako obstaja več različnih pristopov k preučevanju diskurza« (Balogh 2008, 80). »Pod tem imenom se v grobem združujejo pristopi, ki se kritično opredeljujejo do analiziranih tekstov« (Vezovnik 2008, 85). »Preučevanje retorike političnega diskurza je eden izmed tipov analize diskurza, ki omogoča različne metodološke pristope k preučevanju glede na teorije ali znanstvene discipline. Te analize so večinoma kvalitativni analitični opisi podrobnosti strukture diskurza« (van Dijk 2008, 3).

»Retorična kritika ni toliko metoda kot disciplinirano iskanje jezikovnih posebnosti, ki so vključene v celoto danega retoričnega dela« (Browne v Kuypers 2009, 63). »Kritična analiza diskurza deluje kot oblika jezikovne kritike« (Fairclough 2003, 210). Raziskovalce zlasti zanimajo odtenki, odmevi in subtilne poteze, ki jih vsebuje predmet njihovega preučevanja (Browne v Kuypers 2009, 63). »Zanimanje je torej osredotočeno na subtilne pomene, s katerimi teksti in govor upravljajo z umom in ustvarjajo konsenz« (van Dijk v Vezovnik 2008, 85).

Prizadevanja v okviru KAD in preučevanje metafore s kognitivnega vidika se prepletajo v pomembni točki, in sicer v pomenu, ki ga obe področji dajeta common-sense-u, tj. samoumevnim predpostavkam, ki so implicitne v običajih, po katerih se ljudje jezikovno sporazumevajo in katerih se v glavnem ne zavedajo [...]. Tovrstne predpostavke, ki se odražajo v jeziku, so izhodišče za ideologijo. Ideologija pa je tesno povezana z močjo, kajti narava ideoloških predpostavk, ukoreninjenih v posameznih običajih, je odvisna od razmerja moči, iz katerih prav ti običaji izhajajo. Način, kako ideologije delujejo kot sredstva legitimacije obstoječih družbenih razmerij, je ravno skozi ponavljajoče se, ustaljene načine vedenja, ki tovrstne odnose in razmerja moči jemljejo kot samoumevne (Bratož 2010, 122).

»Kritična jezikoslovna analiza identificira določena področja jezika, ki nosijo največji potencial za razumevanje družbenega procesa in pri analizi daje prednost določenim možnostim nad celo množico značilnosti jezika« (Fairclough 1989, ix). Na primer, »uporaba določenih skladenjskih struktur v povedi je obvezna in je neodvisna od družbene situacije, v kateri poteka diskurz, in se torej neposredno kot funkcija ne spreminjajo glede na moč govornika. Ne glede na to, kateremu političnemu polu govornik pripada, slovnica jezika ostaja enaka za vse« (van Dijk 2008, 4). Slovnice lastnosti jezika (besedne vrste, spol, sklon, skladenjski odnosi) – določni in nedoločni členi, ki stojijo pred samostalniki, ali raba prislovov neposredno za glagoli v francoskem jeziku na primer – so konvencionalno določeni.

Nedoločne oblike kažejo na to, da je bil izraz prvič predstavljen, vnesen v diskurz in je brez tvorčeve predpostavke o sotvorčevem dobrem poznavanju. Določnost se nanaša na tvorčevo namero in predvidevanja, da bo sotvorec sposoben identificirati posamezno, specifično entiteto, o kateri tvorec govori. Izrecnost pa je povezana s predstavitvijo podatka, ki dejansko omogoča sotvorcu pravilno razbrati denotat;

jezikovni namigi, ki omogočajo sotvorcu, da izloči tistega (ali tisto), kar je tvorec nameraval razločiti od drugih možnih denotatov. Izrecnost je deloma motivirana s tvorčevimi sodelovalnimi nameni, tj. informacija je predstavljena tako, da bi sotvorcu omogočila, da razbere nameravan (predviden) denotat (Krajnc Ivič 2010, 8).

Jezikoslovna analiza diskurza pa ni enaka klasični analizi diskurza, kjer sta njeno razumevanje in interpretacija odvisna od različnih nivojev jezikovnih struktur (leksikalno-semantični in/ali terminološki, morfološki, skladenjski, pragmatični in retorično-stilistični) (Balogh 2011, 15). »Prav kritična analiza je ključni element, po katerem se pristopi KDA razlikujejo od jezikovno-stilnih analiz, ki za razliko od KDA jezika ne obravnavajo v navezavi na družbo, posledično torej ne tematizirajo odnosa med jezikom, oblastjo in ideologijo« (Vezovnik 2008, 85). »Temeljni koncepti, s katerimi operirajo sodobne diskurzivne teorije in analize, so diskurz, ideologija, hegemonija in kontekst [...]. Za KDA je diskurz temeljni koncept, skozi katerega je mogoče interpretirati družbene procese in prakse« (Vezovnik 2008, 87). »Kritična analiza diskurza se osredotoča na kompleksne odnose med družbeno strukturo in strukturo diskurza ter kako lahko družbena struktura vpliva oziroma spreminja strukturo diskurza« (van Dijk 2008, 4). Kritična analiza, kot jo opredeli Fairclough (2003), je analiza dialektičnih odnosov med diskurzom (vključno z jezikom) ter drugimi elementi družbenih praks.

Osredotoča se na niz značilnosti diskurza, od posebne intonacije ali vizualnih in glasovnih značilnosti (barva, tipografija, podobe, glasba) na eni strani do skladenjskih struktur (kot je pasivni in aktivni glagolski način), izbor besedišča, semantika predpostavk, opisi oseb, retorične figure ali strukture argumentacije oziroma do izbora posebnih govornih dejanj, pogovornih strategij in strategij pozitivne in negativne vpljudnosti na drugi strani (van Dijk 2008, 5).

3.2 RETORIČNA KRITIKA

Retorična kritika omogoča analizo govora kot teksta in se osredotoča na analizo tistih besedil, ki imajo vpliv na polemične vsebine in dogodke v obdobju, v katerem so nastala (Campbell v Parry-Giles in Hogan 2010, 86). Kot pravi Browne (2009), natančna tekstualna analiza se nanaša na interpretativno prakso, katere cilj je razložiti, kako teksti v družbenih kontekstih proizvajajo pomen, dosežajo prepričljivost in aktivirajo prepričanja. Zato »natančna tekstualna analiza podrobneje preučuje medsebojno delovanje idej, podob in argumentov, kot se le-ti razvijajo skozi časovno in prostorsko organizacijo teksta« (Browne v Kuypers 2009, 63). Dejansko gre za razlago teksta (fra. *explication de texte*) ne z vidika interpretacije dela glede na avtorjev namen, temveč gre za vrednotenje dela glede na učinke, ki jih ima tekst na občinstvo (Campbell v Parry-Giles in Hogan J. 2010, 87). »Splošna predpostavka takšnega pristopa je, da so retorični teksti večinoma aktivni, dinamični in kompleksni, njihova razlaga pa pomeni tankočutno opazovanje jezika« (Browne v Kuypers 2009, 63).

Ko razmišljamo o jeziku, je obenem temeljnega pomena, da obenem razumemo razlikovanje, kot ga je vpeljal Yoos (2009), med konceptom uporabe jezika (angl. *language use*) – način, kako uporabljamo jezik ter konceptom jezikovne rabe (angl. *language usage*) – konvencionalni pomen danega jezika. »Jezikovna raba se nanaša na pomene besed, kot jih iz zgodovinske perspektive razumemo v sedanjem zgodovinskem kontekstu o splošno sprejeti jezikovni rabi besed in ki jih kot take utemeljuje leksikografija. Razlagamo jo na podlagi splošno sprejetih pomenov, ki osmišljajo naš svet« (Yoos 2009, 62). Nasprotno pa je »uporaba jezika ustvarjalna in ni nikoli statična ali fiksirana. Z združevanjem starih pomenov na nov, ustvarjalen način, poustvarja nove konstelacije pomenov besed« (Yoos 2009, 63). Ko se spremeni kontekst, se z njim spremenijo pomeni konceptov in izrazov in vsaka dana

situacija vpeljuje nov niz pomenov. Pomen je vedno svojstven, saj je odvisen od perspektive govornika ter točke v času in prostoru. Vsaka retorična situacija je torej v tem pogledu nova, četudi je v določenih pogledih tipična (Yoos 2009, 56). »Izražanje (fra. *l'énonciation*) namreč določajo okoliščine, tako časa in kraja, v katerih se komunikacija odvija. Ta dva dejavnika sta ključnega pomena v modelu komunikacije, kot ga je opredelil Jakobson, ki predvideva udeležbo sporočevalca in naslovnika, med katerima običajno poteka govorna interakcija« (Jakobson v Balogh 2011, 50). »Razumevanje razlik med uporabo jezika in jezikovno rabo je osrednjega pomena za interpretacijo in razumevanje vsakega govornega dejanja« (Yoos 2009, 50).

»Retorični govori nagovarjajo določeno občinstvo v določenem času, prostoru, kulturi in okoliščinah« (Kuypers in King 2009, 8). Zato je koncept »javne sfere pomemben za razumevanje, kako deluje politična komunikacija, kako se razpravlja o zadevah družbenega pomena, kako se oblikuje soglasje in kaj je sprejemljivo v določeni kulturi« (McKee 2005, 6). Javnost, kot jo opredeli Habermas, je področje našega družbenega življenja, v katerem se lahko razvije neke vrste javno mnenje in [...] kjer se državljani ukvarjajo s stvarmi, ki so v splošnem interesu (Habermas v McKee 2005, 4). »Dejansko je javna sfera metafora, ki jo uporabljamo pri opisovanju virtualnega prostora, v katerem ljudje sodelujejo« (Hartley v McKee 2005, 4). »Je prostor, v katerem lahko krožijo informacije, ideje in razprave in v katerem se lahko oblikuje politično mnenje« (Dahlgren v McKee 2005, 4). In ne nazadnje, govornik vedno predpostavlja obstoj občinstva (Kuypers in King 2009, 8). Blitzerjev koncept javnosti pa se ne nanaša na občinstvo, čeprav se ta dva koncepta lahko mestoma prekrivata. Javnost po Blitzerju zastopa skupnost oseb, ki delijo skupne vrednote, interese in poglede na življenje. Javnosti se torej oblikujejo na podlagi določenih vrednot, idej, politik in predlogov (Blitzer v Farrell, Young in Kuypers 2009, 34).

Retorična situacija je osrednji koncept kritične analize diskurza. Blitzer jo definira kot »celoto oseb, dogodkov, predmetov in odnosov« (Blitzer v Farrell in Young in Kuypers 2009, 33). Oziroma kot zatrjuje Charaudeau, družbena situacija je ključnega pomena za politično komunikacijo. »Diskurz ni političen sam po sebi, ampak ga komunikacijska situacija naredi političnega. Vsebina diskurza ne ustvari političnega diskurza, ampak ga situacija politizira« (Charaudeau v Balogh 2011, 55). Predmet analize diskurza kot »družbene prakse oziroma tipa komunikacije v družbeni, kulturni, zgodovinski ali politični situaciji je analizirati časovno in prostorsko ozadje, posebne okoliščine, udeležence, njihove komunikativne ali družbene vloge« (van Dijk 2008, 3-4).

Za namene naše raziskave s pomočjo sledečih vprašanj, na katera bomo – v interpretativnem delu – poskušali podati odgovore, opredeljujemo retorično situacijo (Jarvis, Peters in Walther 2006, 73):

- 1.) t.i. Blitzerjeva vprašanja: *Ali je bil govornikov odziv na retorično situacijo ustrezen? Ali je govornik odgovoril ustrezno v skladu z določeno zahtevo?*
- 2.) implicitna vprašanja za analizo retorične kritike: *Zaradi katerega predmeta razprave se je govornik odločil za razpravo? Kaj je bila specifična priložnost za retorično dejanje? Zakaj je ta priložnost pomembna?*
- 3.) vprašanja, povezana z neposrednim in posrednim občinstvom: *Ali je občinstvo imelo priložnost ustrezno odgovoriti? Ali je bilo občinstvo dovzetno na prepričevanje na osnovi argumentov? Kakšna je bila demografska struktura občinstva? Kakšna so bile vrednote, potrebe, nagnjenost, cilji, strahovi in motivi občinstva?*

»Velik prispevek za besediloslovna proučevanja argumentacije prinaša tudi Perelman, ki je poudaril, da tvorec v oblikovanju sporočila ni svoboden, saj mora pri uresničevanju

svojega namena nenehno upoštevati naslovnika. Poudaril je, da naslovník odloča o uspešnosti argumentiranja, saj je naslovník tisti, ki izrečene trditve, predpostavke, teze sprejema ali zavrača« (Perelman v Hudej 2001, 206). Koncept občinstva je torej osrednjega pomena za retorično situacijo (Jarvis, Peters in Walther 2006, 73).

3.3 KAD IN METAFORA

»Kritična analiza diskurza se osredotoča na tiste sisteme in strukture govora ali besedila¹, ki so lahko odvisni od ali se spreminjajo kot funkcija pomembnih družbenih pogojev, ki odražajo rabo jezika, ali ki lahko prispevajo k posebnim družbenim posledicam diskurza, kot je vplivanje na družbena prepričanja ali dejanja naslovníkov« (van Dijk 2008, 5). Kot opozarja Fairclough (2003), so značilnosti besedišča najočitnejše razločevalne značilnosti nekega diskurza, kajti »diskurzi ubesedijo oziroma leksikalizirajo (upomenijo) svet na posebne načine. »Pomen ni vgrajen v jezik, temveč so besede (in druge jezikovne enote) zgolj spodbude za konstruiranje pomena, saj se pomen konstruira na konceptualni ravni« (Bratož 2010, 40). »Od tod izhaja t. i. reprezentacijski pogled, po katerem leksikalni

¹ Na tem mestu je treba vpeljati terminološko razlikovanje med tekstom in diskurzom. Pojemovno zvezo »analiza teksta« razumemo kot analizo vseh tistih tekstov, ki jim lahko pripišemo pomen. Sem spadajo pisana beseda, prepisani govor ali govorna interakcija in vsi ostali semiotski pojavi, kot so npr. glas, fotografija, slika, film, nekateri predmeti itd. V nekaterih primerih sta tako tekst kot diskurz zgolj jezikoslovna koncepta, ki se nanašata na odlomke nekega besedila. Diskurz pa lahko pojmuje tudi širše, torej kot uporabo jezika, pojmovanega kot družbeno prakso (Vezovnik 2008, 80).

pojmi reprezentirajo (predstavljajo) določene koncepte ali konceptualne domene« (Bratož 2011, 40).

Fairclough predlaga štiri področja za analizo besedil, in sicer »na področju besedišča, slovnice, kohezije in strukture besedila, pri čemer preučevanje metafore uvrsti na področje besedišča v smislu političnega in ideološkega pomena posameznih besed. V metodološkem okviru KAD je torej metafora obravnavana na ravni besedila kot del diskurzivnih in družbenih praks« (Fairclough v Bratož 2010, 124). Iz tega sledi, da »metaforični vzorci skozi jezik dajejo obliko in vsebino družbeni praksi« (Bratož 2010, 163). »Preučevanje metafore z vidika kognitivnega jezikoslovja se prepleta s prizadevanji t. i. kritične analize diskurza in znotraj nje kritične analize metafore, ki se osredotoča na pomen ponavljajočih se metaforičnih vzorcev, ki skozi jezik dajejo obliko in vsebino ideologiji in družbeni praksi« (Bratož 2010, 117). Pri tem je treba upoštevati dejstvo, da je »za retorične kritike oblika nerazdružljiva z vsebino« (Browne v Kuypers 2009, 64). »Metafore odražajo družbeni vidik človeškega izkustva, ki se pogosto kaže v uporabi metafor kot orodij moči in sredstev za širjenje določene ideologije« (Bratož 2010, 217–218).

Jezikovna raba, vključno z rabo metafor, je v okviru KAD razumljena in analizirana kot orodje moči, kot nekaj, kar politični akterji lahko uporabijo za komuniciranje, legitimiziranje in/ali prikrivanje svojih političnih interesov. V tem smislu je metafora retorično orodje, katerega namen je predstavljati in naturalizirati stvari in dogodke tako, da so ti v prid enim in v škodo drugim (Stenvoll v Bratož 2010, 121-122).

3.4 METAFORA (VEČ) KOT RETORIČNO SREDSTVO PREPRIČEVANJA

V naši raziskavi seveda »ne moremo naštetih vseh t.i. okrasov, ki jih stara retorika uvršča pod splošno rubriko figur; za to imamo retorične slovarje. Vseeno pa se nam zdi koristno, da opozorimo na definicijo« (Barthes 1970, 170) in pomen osrednje retorične figure, ki tvori argumentacijo sodobnih političnih diskurzov – metafore (Crowley in Hawhee 2004, 286). Metafora je bila – v primerjavi z drugimi retoričnimi figurami – namreč vedno v ospredju zanimanja nove kot tudi stare retorike (Crowley in Hawhee 2004, 309).

Ena izmed konceptualnih razlik med t.i. staro in novo retoriko je razumevanje metafor, kar je pomemben in za našo raziskavo zanimiv prispevek nove retorike. »Klasična aristotelska definicija pojmuje metaforo kot prenos pomena enega izraza na drugega« (Bratož 2010, 20). Natančneje, sodobno razumevanje metafore izhaja iz Aristotelove definicije, ki je prenos pomena iz enega izraza na drugega na podlagi podobnosti [...]. V metafori pomenski prenos prehaja iz 1.) abstraktnega na konkretno in obratno; 2.) živega na neživo in obratno; 3.) pozitivnega na negativno in obratno; 4.) velikega na majhno in obratno (Plett v Nate 2006, 511). Metafora je v klasični tradiciji »veljala predvsem za izrazno sredstvo, ki dodaja barvitost in čustveno napetost našemu govoru« (Bratož 2010, 20). »Raba metafor je po klasični tradiciji omejena z estetskimi slogovnimi ideali« (Nate 2006, 512) oziroma velja za retorični okras govora. Klasično delo o retoriki *Rhetorica ad Herennium*, ocenjuje, da so metafore priporočljive: 1.) če ustvarijo živo mentalno sliko, 2.) zaradi kratkosti, 3.) da bi se izognili nespodobnosti, 4.) če imajo povečevalni učinek, 5.) če imajo pomanjševalni učinek, ali 6.) za olepšavo (Nate 2006, 512). Aristotel je razložil, zakaj imajo metafore moč ustvariti posebno zadovoljstvo (Crowley in Hawhee 2004, 310). V svojem delu *O retoriki* je zapisal, da nam metafore pomagajo pri učenju novih stvari, učenje pa je ljudem v užitek (Aristotel v Crowley in Hawhee 2004, 310). Z drugimi besedami, »metafore izražajo ideje na nove in

neobičajne načine in nam tako pomagajo videti stvari v novi luči« (Crowley in Hawhee 2004, 310).

»Sodobni pogledi na metaforo pa so v celoti zavrnilo klasično definicijo metafore, ki je poudarjala prenesen pomen« (Bratož 2010, 20). Metafora je za kognitiviste, kot je Lakoff na primer, veliko več kot zgolj retorično sredstvo; razumljena je kot način razmišljanja (Nate 2006, 512). »Metaforo so začeli obravnavati kot konceptualni mehanizem, kot miselno figuro, s pomočjo katere se védenje o konkretnih pojavih in izkušnjah projicira na številne abstraktne domene« (Bratož 2010, 10). »Metafore so veliko več kot jezikovna sredstva [...] Metafor ne uporabljamo zgolj za jezikovno sporazumevanje, temveč v metaforah tudi mislimo« (Bratož 2010, 9). T.i. konceptualne metafore strukturirajo naše razumevanje realnosti in se pojavljajo v različnih jezikovnih izrazih (Nate 2006, 512). »Igrajo ključno vlogo pri osmišljanju sveta, v katerem živimo, pa naj gre za dojetanje fizičnega sveta, ki nas obdaja, ali družbe, katere člani smo« (Bratož 2010, 117).

»Pomen metafor v političnem diskurzu je torej moč preučevati z različnih vidikov, in sicer najprej kot učinkovito sredstvo prepričevanja, ki se ga politiki zavestno poslužujejo pri sporazumevanju z javnostjo. Pri tem gre zlasti za bolj ali manj izvirne metafore, ki pa imajo lahko močan emotivni učinek« (Bratož 2010, 127). Kot pravi Bratoževa (2010), politiki metafore pogosto uporabljajo z namenom (domnevne) poenostavitve oziroma ponazoritve politične vsebine. »Zaradi natančno izbrane metafore argument postane bolj jasen in udaren« (Crowley in Hawhee 2004, 286). »Nekatere tovrstne metafore, ki praviloma izhajajo iz ustaljenih konceptualizacij, se v času lahko izkažejo za »uspešne« in se pogosto ustalijo kot klišejske fraze« (Bratož 2010, 127). »Preučevanje metafor v političnem diskurzu pa ni smiselno zgolj zato, ker so metafore v političnem diskurzu kot enem prevladujočih diskurzov naše družbe tako pogoste temveč predvsem zato, ker so metafore« (Bratož 2010, 127) z vidika

jezikoslovja analitično orodje za prepoznavanje predpostavk, ki jih ima govornik o svetu (Nate 2006, 512).

3.5 METAFORA IN NAČELO SODELOVANJA

»Jezikoslovje s priznanjem, da z izrekanjem, tj. jezikovno izrazitvijo (komu) česa/o čem, opravimo določeno govorno dejanje, ki je najmanjša temeljna sporočajska enota, odpira pot filozofiji jezika, tj. jezikovni pragmatiki z Griceovim sodelovalnim načelom« (Krajnc Ivič 2010, 2). Kot poudarja Grice, je »za uspešno komunikacijo med govorci treba upoštevati načelo sodelovanja. Smernica, ki zagotavlja uspešnost v sporočanju, se imenuje maksima« (Zavrl Finec 2008, 8).

Pri tvorjenju besedila je treba upoštevati štiri maksime, ki so osrednjega pomena za komunikacijo (posredovati in sprejemati informacije, vplivati in biti vplivan s strani drugih) (Grice v Chilton 2004, 33):

1. Maksima kvantitete oz. pravšnja informativnost trditve → besedilo mora vsebovati ravno pravšnje število informacij. Če jih je preveč, se v besedilu izgubimo. Če jih je premalo, teme med seboj težko povezujemo.
2. Maksima kvalitete oz. resničnost trditve → zadeva resničnost/neresničnost predstavljenih informacij.
3. Maksima načina oz. jasnost, jedrnatost in urejenost trditve → da dosežemo svoj namen v komunikaciji, moramo upoštevati načela praktične stilistike: jasnost, kratkost, nedvomnost, razumljivost ...

4. Maksima relevantnosti oz. pomembnost trditve → ali so informacije v besedilu relevantne (bistvene, pomembne) (Zavrl Finec 2008, 8).

»Za Grice-a je nujni pogoj, da nekdo izraža metaforo, ta, da se drži kooperativnega načela, ki se glasi: s sprejetim smotrom ali smerjo pogovorne izmenjave, v kateri si udeleženi, stori, da bo tvoj pogovorni prispevek tak, kakršen se zahteva na stopnji, na kateri se pojavlja« (Bratož 2010, 28).

Grice ugotavlja, da metafore sodijo v tisti podrazred stavkov, ki jih uporabljamo za to, da signaliziramo in sporočimo informacijo, ki seže čez dobesedne pomene stavkov. Sprašuje se, kako je mogoče, da interpreti razumejo nekatere tvorčeve izjave, ki se na prvi pogled zdijo popolnoma nekooperativne; kako jih kljub vsemu lahko interpretirajo kot smiselne prispevke v tekočem pogovoru. Grice za tovrstne primere ugotavlja, da interpret vedno domneva, da je tvorec sporočila kooperativen, čeprav deluje ravno nasprotno. Primere, v katerih prihaja do očitnega neupoštevanja pogovornih maksim in kjer je jasno, da ne želimo nikogar zapeljevati, Grice imenuje primeri »neupoštevanja« ene od maksim. Lahko bi dejali, da tvorec izrablja eno od maksim z namenom doseči komunikativni učinek (Bratož 2010, 28).

4 DISKURZIVNE RAZSEŽNOSTI POLITIČNEGA KOMUNICIRANJA

4.1 OSNOVNA IZHODIŠČA

Z vidika Ferdinanda de Saussurja, očeta modernega jezikoslovja, se jezikoslovje ukvarja s preučevanjem jezika (fr. *la langue*) (Fairclough 1989, 7). Jezik je osrednji predmet jezikoslovja, ki ga jezikoslovci preučujejo tako z vidika zvočne realizacije jezika (fonetika), strukture besed in funkcij besednih vrst (morfologija), stavčnih struktur jezika (skladnja), pomenske realizacije jezika (semantika) kot tudi sposobnosti uporabe jezika v komunikaciji (pragmatika);

Za strukturalistično jezikoslovje je jezik sistem znakov, kjer je znak temeljna enota jezika, ki arbitrarno zaznamuje odnos med dvema sestavinama – označencem (fra. le signifié – tistim, kar je označeno, konceptom) in označevalcem (fra. le signifiant – tistim, kar označuje, zvočno podobo). Jezik torej postane jezikovni sistem, kjer je prava narava vseh stvari (tudi jezika) v odnosih in ne v stvareh samih (Jakobson v Kocijančič Pokorn 2003, 100).

»To pomeni, da polnega pomena katere koli stvari, izkušnje, besede, stavka ne moremo dojeti, dokler se ta ne umesti v določeno strukturo, katere del je« (Kocijančič Pokorn 2003, 101). »Pri tem se sklicuje na semiotiko ameriškega filozofa Charlesa Sandersa Peirce-a, ki opozarja, da znak nima nikoli določenega pomena, saj moramo njegov pomen neprestano določevati« (Kocijančič Pokorn 2003, 102).

Ker pa se jezikoslovje ukvarja zgolj s preučevanjem jezika (fra. *la langue*) in ne z vidika govora (fra. *la parole*), »tak pristop jezik kot družbeno prakso izloči iz družbenega in zgodovinskega konteksta, izven katerega dejansko ne obstaja« (Fairclough 1989, 7). »Družbeno situacijo namreč pogojujeta oblika in pomen in ne strukturne značilnosti samega sporočila« (van Dijk 2008, 4-5).

Za diskurzivne analize jezik ni odsev preddoločene realnosti. Repräsentacije slednje namreč ustvarjamo z jezikom. Ta je strukturiran skozi različne vzorce diskurzov, kar pomeni, da ne obstaja en sam generalni sistem pomnjenja, kot na primer v de Saussurjevem strukturalizmu, temveč imamo opraviti s serijo sistemov oziroma diskurzov, pri čemer je spreminjanje pomena odvisno od diskurza (Vezovnik 2008, 83–84).

»Na tej točki je smiselno vpeljati definicijo diskurza², četudi je definicij diskurza skoraj toliko, kolikor je šol in pristopov, ki diskurz postavljajo v ospredje svojih teorij in analiz. Do neke mere je vsem skupno konstrukcionistično pojmovanje diskurza kot npr. specifičnega načina sporočanja o svetu ali razumevanja sveta oziroma enega izmed njegovih aspektov« (Jørgensen in Phillips v Vezovnik 2008, 87). Za nas je pri tem najbolj pomenljiva Faircloughova definicija jezika, ki jezik razume kot »družbeno prakso oziroma kot diskurz in

²»Zavedamo se, da obstajajo v okviru širšega področja analize diskurza številne definicije izrazov, kot so diskurz, register, žanr, slog. Medtem ko se mnoge med njimi medsebojno prekrivajo, si druge povsem nasprotujejo. To dejstvo odraža kompleksnost predmeta preučevanja, ki se kaže zlasti v težavah pri razvrščanju jezika glede na različne lastnosti in prvine, ki igrajo pomembno vlogo pri analizi rabe jezika« (Bratož 2010, 123).

ne kot celostno besedilo« (Fairclough 1989, vii). »Diskurz je oblika družbenega delovanja in družbene prakse, ki je v dialektičnem odnosu z drugimi družbenimi dimenzijami« (Fairclough in Wodak v *Vezovnik* 2008, 83-84). V tem smislu »diskurz pomeni rabo jezika v odnosu do družbenih, političnih in kulturnih oblik – diskurz je jezik, ki odraža družbeni red, in hkrati jezik, ki oblikuje družbeni red in posameznikovo interakcijo z okoljem« (Jaworski in Coupland v *Vezovnik* 2008, 87). »Diskurz je hierarhično strukturirano in v dane okoliščine umeščeno ter integrirano zaporedje izrekov in ilokucijskih dejanj, namenjeno sledenju določenemu komunikacijskemu cilju« (Cornish v Krajnc Ivič 2010, 7).

»Diskurzivni vzorci se vzdržujejo in spreminjajo v diskurzivnih praksah. Njihovo vzdrževanje in spreminjanje pa je treba analizirati glede na specifični kontekst, v katerem jezik deluje« (Jørgensen in Phillips v *Vezovnik* 2008, 83-84). »Pri tem je v ospredju analiza jezika, saj KDA meni, da je značilnost družbeno-kulturnih procesov in struktur deloma jezikovno-diskurzivna« (*Vezovnik* 2008, 85). »Diskurz tako pomeni, družbeno dejavnost ustvarjanja smisla z jezikom in drugimi simbolnimi sistemi v določeni vrsti situacije« (Krajnc Ivič 2010, 7). »Argumentacija na ravni diskurza poteka, če predpostavljamo, da govorčeva diskurzivna reprezentacija oziroma to, kar si misli in v danem diskurzu izrazi, teži k spreminjanju naslovnikove reprezentacije glede danega predmeta diskurza« (Schlamberger Brezar 2008, 136). »Za diskurz je namreč bistveno: izrečeno je vedno odziv na že izrečeno in v oblikovanju tega, kar bo sledilo. Vloga izreka je določljiva v odvisnosti od okoliščin, ki pa niso statične, ampak dinamične, okoliščine so v času trajanja diskurza še ne do konca izoblikovane. Smisel interakcije med samo interakcijo ni nujno tako jasen, kot je to po njenem koncu« (Krajnc Ivič 2010, 8).

Fairclough nam torej pomaga ne zgolj razumeti artefakte jezika, produkte, ki jih lahko vidimo in slišimo, temveč nam pomaga razumeti pogoje nastajanja in interpretacije besedil, tj.

proces komunikacije, kjer besedilo predstavlja zgolj en del. In prav ta poudarek je osrednjega pomena za jezikoslovje, saj gre za prehod od deskriptivnega k interpretativnemu pristopu do vključevanja udeležencev v komunikacijski proces, kar popolnoma spremeni konvencionalne jezikoslovne študije (Fairclough 1989, viii).

4.2 USTVARJANJE POMENA SKOZI RABO JEZIKA

»Raba jezika in njegov izraz sta sestavni del družbenega in političnega« (Chilton 2004, 26). »Raba jezika ne pomeni zgolj informirati. Preko jezika sporočamo, poleg resnice, celo vrsto drugih namenov in ciljev« (Austin v Yoos 2009, 50), ki »predstavljajo večji del našega družbenega vedenja« (Yoos 2009, 52). Predstavljanje realnosti je ena izmed očitnih funkcij diskurza oziroma rabe jezika (Chilton 2004, 37). V naravi političnega jezika je, da informacijo posreduje na dveh nivojih. Prvi je t.i. lingvistični pomen povedanega (angl. *meaning* oziroma pomen povedi kot standardni okvir jezikoslovcev in filozofov). Drugi nivo pa je ustroj političnih prepričanj, ki jih izraža politični jezik, tj. politična trditev s političnim pomenom drugega reda *meaning as significance* (Geis 1987, 7). »Pomen ni zgolj družbeno konstruiran, temveč je osebna zadeva posameznika, je jezik igre, prefinjenost uporabe jezika« (Yoos 2009, xi). Izražamo ga lahko posredno in neposredno preko (ne)govornih dejanj in vseh vrst ubeseditiv danega jezika (Yoos 2009, 47).

»Način, na katerega uporabljamo jezik, manj zadeva predstavljanje resnice kot pa uokvirjanje govornikovih misli, katerim namenom te misli služijo ter katere cilje besede zasledujejo« (Yoos 2009, 50). »Dostop do in sodelovanje v družbenih institucijah je odvisno od poznavanja jezika v teh družbenih institucijah, uporaba moči jezika pa omogoča doseganje osebnih in družbenih ciljev« (Fairclough 1989, ix). »Ker jezik vedno odraža stanje skupnosti

na splošno, nelogičnih delov ustvarjanja pomena (angl. *meaning-making*) ne moremo ločevati od družbene in politične interakcije, njenih konvencij in institucij« (Mey v Chilton 2004, 30). Jezik vedno odraža razmere, ki v splošnem obstajajo v neki skupnost [...] in te razmere vključujejo institucije, ki jih je ustvarila družba (Mey v Chilton 2004, 30). »V vseh teh institucijah in organih so se legalizirali določeni dogovori in običaji, takšna legalizacija pa ima svojo simbolično reprezentacijo v jeziku« (Mey v Chilton 2004, 30). »Reprezentacije (vključno z metaforami) določajo premise in argumente za delovanje« (Chilton v Fairclough 2012, 21). Ne nazadnje je »uporaba jezika tista, ki ustvarja institucije« (Chilton 2004, 31).

Ni dovolj reči, da »jezikovno izražanje izhaja iz posebnih interesov govornika, temveč da jezik vpliva na percepcijo, védenje in vedênje« (Chilton 2004, 26). Vzorci jezikovne rabe oziroma jezikovnih praks igrajo vlogo pri vzpostavljanju konceptualnih okvirov. Določene vrste konceptualizacij se pogosteje pojavljajo v družbenih in političnih interakcijah (Chilton 2004, 27). Pri tem bomo izhajali iz »Sapir-Whorfove hipoteze, da formalne značilnosti jezika vplivajo na vrsto predstav, ki jih imajo govorniki o svetu« (Chilton 2004, 26) oziroma da raba jezika oziroma diskurz, zlasti v »ponavljajoči in institucionalizirani obliki, vpliva na način razmišljanja« (Lucy v Chilton 2004, 26).

4.3 POLITIČNA KOMUNIKACIJA

Preden bomo poskušali opredeliti politično komunikacijo, bomo uvodoma najprej na kratko predstavili koncept politike. »Politika v absolutnem smislu pomeni umetnost vladanja mestu s ciljem doseči, za kar menimo, da je najvišji cilj družbe« (Debbach in Claudet v Balogh 2011, 40). Za natančnejše razumevanje politike povzemamo Arendtovo definicijo: »Biti političen, živeti v polisu, je pomenilo, da se vse zadeve urejajo s posredovanjem besed in prepričevanjem« (Arendt, 1996, 28).

»Primarna dejavnost političnega delovanja je govorjenje« (Geis 1987, 7). Dejansko je »politično delovanje jezikovno delovanje« (Chilton 2004, 25). »Jezik je integralni del sfere političnega in je sam po sebi že del dogodka, o katerem poročajo mediji« (Mey v Chilton 2004, 30). »Zgolj skozi jezik, ki je vpet v družbene in politične institucije lahko napovemo vojno, se proglasimo za krivega ali nedolžnega, odložimo parlamentarne seje ali zvišujemo ali znižujemo davke« (Chilton 2004, 30), itd. oziroma kot pravi Fairclough (1989, ix), jezik je moč.

Politiki uporabljajo posebna jezikovna sredstva, ki vključujejo rabo posebnih slovničnih struktur, simbolni jezik, metafore, metonimije, evfemizme itd., značilne za politični diskurz (Geis 1987, 26). »Politični govor pa ni določen samo s posebnimi tehnikami rabe, ampak tudi s konkretnimi referencami na samó politiko – oblast, partijo, državo, administracijo in podobno. Kakor tudi druge vrste govora – to je jezika nasploh – vsebuje in izraža ustrezne družbene odnose in nasprotja« (Matvejević 1963, 532). »Ta govornost uporablja značilne postopke in oblike izražanja (naj med drugim omenimo rabo izrazito pogovornih fraz, kot so »treba je reči«, »treba je poudariti«, »posebej bi radi podčrtali«,

»omeniti je treba«, ne smemo pozabiti«, opazno je tudi poudarjanje posameznih besed« (Matvejević 1963, 536). Kot ugotavlja Charaudeau, politični jezik niha med razumom in strastjo, mešanico logosa, etosa in patosa, je poln subjektivizacij, prehaja med zasebnim in javnim prostorom, zamenjuje resničnost podob z resničnostjo dejanj in je umetnost laganja z resnico (Charaudeau v Balogh 2011, 71). »Označevalci (fra. *le signifiant*) v tem smislu ne/napeljujejo več na označeno (fra. *le signifié*), trga se naravna vez med besedami in stvarmi, ki je odprta za manipulacijo s pomočjo besed« (Matvejević 1963, 538). Politični jezik je rezultat dveh vrst družbene dejavnosti: dejavnosti izrekanja političnega (v Habermasovem smislu gre za komunikacijsko moč, ki ustvari virtualni politični prostor) in dejavnost političnega delovanja (gre za administrativno moč oziroma konkretno realizacijo moči). In ti dve polji se medsebojno legitimizirata (Balogh 2011, 70). »Dejanski ustroj političnega tvorijo prav dejstva in dogodki, gotovi rezultati človeškega bivanja, torej resnice dejstev« (Arendt 2003, 58). »Resnica dejstev je po naravi politična, saj so dejstva predmet mnenj, mnenja pa lahko izhajajo iz zelo različnih interesov in strasti, močno odstopajo druga od drugih« (Arendt 2003, 68).

Ker vsaka oblast počiva na mnenjih, tj. človeških interesih, ki se spreminjajo in razlikujejo, se sleherni napad na resnice dejstev dogaja ravno znotraj samega političnega območja. Platon je izvorni antagonizem med resnico in mnenjem izpeljal najprej do nasprotja med filozofsko dialektiko in politično retoriko, med dialogom, ki odgovarja filozofski resnici, in veščinami prepričevanja, s katerimi lahko govornik vpliva na mnenja množice in naposled večino prepriča (Platon v Arendt 2003, 61).

Značilnost političnega mišljenja pa je ravno v tem, da upošteva, kar mislijo in menijo drugi. Kot pravi Arendtova (2003), politično mišljenje vedno reprezentira mišljenje drugih, saj politik misli namesto in v imenu drugih. V politični areni življenja se tako resnica dejstev

spreminja v mnenje, v posameznikove poglede. »Resnica se v množstvu mnenj in pogledov izgubi. Politiku ne gre več za resnico, temveč za moč« (Arendt 2003, 68). »Politična moč pa je tista, ki politikom podeljuje dostop do javnega diskurza« (van Dijk 2008, 14).

Mikro in makro nivoja diskurza se odražata istočasno, saj predstavnik, ki daje govor v parlamentu, govori kot posameznik, ki izraža svoja politična prepričanja na edinstven način in v edinstvenem kontekstu. Istočasno govori kot član parlamenta ali kongresa, član stranke ali predstavnik volivcev in predstavlja odnose ali ideologije skupine, ki ji pripada. In ne nazadnje, istočasno igra vlogo v sistemu parlamentarne demokracije, proizvaja diskurz po načelih demokracije in demokratičnih ideologij ter predpostavlja skupne zgodovinske temelje kulturnega znanja, norm in vrednot, ki jih deli z vsemi skupinami, ki pripadajo isti kulturi (van Dijk 156).

Liberalne ideje »delujejo na politični govor in ga tudi oblikujejo« (Matvejević 1963, 534). »Uporaba jezika ustvarja družbene institucije. Je posebna institucija, kjer se uporablja poseben specifičen govor, in gre za poseben specifičen govor, ki se uporablja v posebni instituciji« (Chilton 2004, 30).

5 RETORIČNA ANALIZA 22. FRANCOSKEGA PRESEDNIKA JACQUESA CHIRACA PRED PLENARNO SKUPŠČINO SVETOVNEGA VRHA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ Z DNE 2. SEPTEMBRA 2002

5.1 KRATEK UVOD V CHIRACOVO (PRESEDNIŠKO) POLITIKO

V naši raziskavi bomo analizirali predsedniški govor nekdanjega in pri Francozih še danes izjemno priljubljenega francoskega predsednika Jacquesa Chiraca, ki letos obeležuje 20-letnico svojega prihoda v Elizejsko predsedniško palačo. Ob tej priložnosti je nastala uradna spletna stran, virtualni zgodovinski arhiv, ki predstavlja Chiracovo 47-letno politično kariero v Elizeju s poudarkom na obdobju predsedovanja v letih 1995–2007.

Za boljše razumevanje govora francoskega predsednika Jacquesa Chiraca je uvodoma treba razumeti status in funkcije predsednika Francoske republike ter principe, ki narekujejo predsedniško politiko Jacquesa Chiraca. Predsednik Francoske republike⁴ je najvišja funkcija izvršilne oblasti Francoske republike s sedežem v Elizejski palači [...]. Predsednik je voditelj države, vrhovni poveljnik vojske in garant ustavne ureditve (Balogh 2011, 36). Predsednik republike, minister za zunanje zadeve in minister za državno obrambo so trije glavni akterji francoske zunanje politike (Balogh 2011, 44).

⁴Francoska predsedniška politika je natančneje predstavljena na uradni strani Elizejske palače (Élysée 2016) in na uradni spletni strani, posvečeni francoskemu političnemu življenju: (France politique).

Za boljše razumevanje Chiracove retorične spretnosti pa v nadaljevanju predstavljamo politične funkcije, ki jih je zasedal v svoji 47-letni politični karieri. Jacquesa Chirac je zasedal funkcijo predsednika Francoske republike v obdobju med 1995 in 2002, vendar pa je svojo politično pot začel že v 60. letih kot državni sekretar in nato minister v času predsedovanja Georgea Pompidouja, leta 1974 postane predsednik vlade v času predsedovanja Valéryja Giscarda d'Estainga (Balogh 2011, 38–39). Leta 1976 ustanovi gaullistično-konzervativni Zbor za republiko (fra. *Rassemblement pour la République*), danes desno-sredinsko politično stranko imenovano UMP (fra. *Union pour un Mouvement Populaire*) (France politique). V obdobju med 1977–1995 opravlja funkcijo župana Pariza [...]. Leta 1986 postane predsednik vlade v t.i. kohabitaciji, deljeni oblasti, s francoskim predsednikom Françoisom Mitterandom [...]. V obdobju med 1995 in 2007 je izvoljen za 22. predsednika pete Francoske republike, leta 2008 pa ustanovi Fundacijo Chirac za trajnostni razvoj in kulturni dialog (Élysée 2016). S to fundacijo želi Chirac ostati neposredno v službi francoskega naroda (Balogh 2011, 39).

5.2 FRANCOSKI PREDSEDNIŠKI DISKURZ

Mayaffre, francoski raziskovalec političnih diskurzov, v svoji knjigi Predsedniški govor: Jacques Chirac in predsedniški diskurz pod V. republiko (Mayaffre v Guilhaumou, 2005), ugotavlja, da so:

vsi diskurzi francoskih predsednikov stereotipni, s politično lepimi izrazi, ideološko umirjeni. Predsedniški diskurz prepoveduje ideologije, ideale oziroma ideje [...]. Predsedniški diskurz na svoj način priča o smrti politike. Predsedniki nagovarjajo Francoze kot očetje naroda z vsakdanjimi izrazi, ki skrivajo politične realnost in politične besede [...] Diskurzi so brez vsake politične vsebine, da ne bi prizadeli

nikogar. Zaradi tega je diskurz vedno v političnem umirjenem mezza voce. Politični diskurz pod V. republiko je diskurz brez političnega okusa, ki si škodi v obrabljenem patriotskem izrazoslovju, da bi zapolnil ideološko praznino. Če je le mogoče so besede izbrane brez politične vsebine, da bi se bolje dotaknile src Francozov, ki so nezaupljivi do volilnih obljub in znanega skorumpiranega političnega razreda. Politično sporočilo je omehčano in rafinirano. Je zgolj predlagano, da bi se lahko bolje izpostavili (Mayaffre v Balogh 2011, 99).

Francoski filozof Yves Michaud pa je poskušal razložiti principe Chiracovega političnega diskurza na podlagi predsedniških govorov, besedil, objavljenih na spletni strani predsednika (Élysée 2016) in novinarskih besedil, objavljenih v časnikih, kot so Le Monde, Le Figaro, La Libération, L'Express, itd. Avtor kritično ocenjuje, da Chirac za referenco pri svojem mednarodnem kot tudi nacionalnem političnem delovanju uporablja zgolj majhno število principov, med katere sodijo: ustava, kultura, kultura države, demokracija, država, etika, vrednote, Francija, gaullizem, nacija, suverenost, stranke, načrtovanje, referendum in volja. Nekateri izhajajo iz osebnih prepričanj in se nanašajo na etiko, kulturo in voljo. Drugi pa so politična prepričanja, ki se nanašajo na ustavo, demokracijo, državo, nacijo itd. Principi, ki odražajo osebna prepričanja so precej banalni in ne preveč zavezujoči. So del prepričanj o poštenosti, dobrosrčnosti in vrednosti človeka [...]. Obenem ocenjuje, da vsi francoski politiki že petdeset let na enak način oživljajo državno pogodbo, nacijo in državo in ne nazadnje pojejo himno Franciji (Michaud v Balogh 2011, 28).

5.3 RETORIČNA ANALIZA CHIRACOVEGA MEDNARODNEGA GOVORA O GLOBALNIH OKOLJSKIH PROBLEMIH

Za kritično retorično analizo smo izbrali politični govor nekdanjega 22. predsednika Francoske Republike Jacquesa Chiraca pred plenarno skupščino Svetovnega vrha za trajnostni razvoj z dne 2. septembra 2002 iz obdobja njegovega drugega predsedniškega mandata, ki velja za enega izmed njegovih velikih mednarodnih govorov (Elysee 2016). Njegova aktualna okoljevarstvena tematika še danes »odraža temeljne vrednote naše civilizacije« (Yoosu 2009, xii). In prav to je razlog, zakaj smo se glede na cilje in vpliv govora odločili »analizirati Chiracovo vizijo z vidika vprašanj, ki trenutno zadevajo celotno človeštvo« (Balogh 2011, 190).

Našo analizo retoričnih dejanj bomo omejili na »*la parole* v Saussurejevem smislu, torej na tisto, kar navadno prevajamo kot govor« (Krajnc Ivič 2010, 4). Zanima nas, kako politik, ki sodeluje v komunikacijskem dejanju, uporablja posebne jezikovne možnosti za doseganje svojega namena. Poskušali bomo razčleniti politično komunikacijo v dani zgodovinski situaciji, in sicer s kakšnim namenom, na kakšen način, kdaj, kje in koga govornik nagovarja. Rabo političnega jezika oziroma ustvarjenega političnega diskurza pa bomo analizirali tudi z vidika konceptov jezikoslovja. Pri tem bomo izbrali bomo izraze, ki »tvorijo referente diskurza in pokazali na njihovo tematsko vlogo in odnose« (Chilton 2004, 57).

Jacques Chirac s svojim govorom odpre plenarno skupščino 4. Svetovnega vrha za trajnostni razvoj »pod taktirko Organizacije združenih narodov (OZN), ki še danes velja za najštevilčnejši dogodek pod okriljem OZN v zgodovini« (Benko 2012, 23). Svetovni vrh za trajnostni razvoj je potekal med 26. avgustom in 4. februarjem 2002 v Johannesburgu, Južna

Afrika, na najvišjem nivoju, in sicer pred svetovnimi voditelji in ministri več kot sto držav, predstavniki različnih organizacij ZN, lokalnih oblasti, poslovnih, znanstvenih, nevladnih in drugih skupin, skupaj pred približno 65.000 udeležencev (STA). »Namen vrha je bil, poleg implementacije Agende 21 in MRC-ja (Rio 2012), ponovno obuditi zavezo po globalnem partnerstvu za trajnostni razvoj in mednarodni solidarnosti« (Benko, 2012, 23). Druga mednarodna konferenca o globalnem segrevanju obravnava več prednostnih tematik, kot so problem dostopa do pitne vode, konflikti, povezani s pomanjkanjem naravnih virov, energetske vire in počasnost izvajanja strategij za energetske obnovljive vire, biotska raznolikost in zdravje, prebivalstvo, ki se sooča z malarijo in AIDS-om (Assemblée nationale); Chirac kot eden izmed povabljenih voditeljev pred izbrano publiko predstavi kritično situacijo globalnega segrevanja planeta in predloge Francije glede trajnostnega razvoja svetovne družbe (Chirac, 2002). Napove škodljive in dolgoročne učinke globalnega segrevanja, ki kljub pozitivnemu odziv komentatorjev od leta 2002 dalje niso privedli do večjega konkretnega odziva mednarodne skupnosti (Midi Libre).

Chiracov politični govor se odvija v svetovnem kontekstu, kjer »odsotnost novih filozofskih idej, moralna in duhovna kriza, preoblikovana percepcija sveta« (Ivashov, 2009) zaznamujejo začetek 21. stoletja. »Proces globalizacije, politične in vojaške doktrine ZDA in drugih držav [...], terorizem, svetovna oligarhija, brisanje državnih meja« (Ivashov, 2009) predstavljajo novo politično ureditev sveta. Če pogledamo retrospektivno nekaj večjih dogodkov, ki zaznamujejo leto 2002 pred nastopom Chiracovega govora. Po dogodkih 11. septembra, ki spremenijo geopolitiko sveta, se »celotno svetovno gospodarstvo sooča z recesijo« (Encyclopédie Universalis). Leta 2002 se epidemija SARS, prva nova bolezen 21. stoletja, širi iz Azije« (Bertrand, 2013). »Osrednjo Evropo pa prizadenejo zgodovinske poplave« (Ministère de l'Écologie et du Développement durable 2003). »15 članic Evropske Unije sprejme novo evropsko valuto« (Abadinte, 2009). In v tem ozračju želi Chirac zbuditi

»univerzalno zavest občinstva« (Midi Libre). Chiracov govor zasleduje humanitarne cilje – rešiti naravo, zato da bi lahko rešili človeka in v tem smislu je Chiracova retorika obenem kritika sodobnih družb in etični klic človeštvu. »T.i. humanizirana globalizacija, kjer Chirac tematizira borbo za okolje, in mednarodni izzivi (globalizacija, globalna neravnovesja v družbi in okolju, konflikti, izkoriščanje naravnih virov, zdravstvene krize itd.) so obsežni predmeti Chiracovih diskurzov« (Chirac v Balogh 2011, 132).

Chiracov angažiran govor implicira okoljevarstveni tezi, da sta 1.) »globalni kapitalizem kot dominanten ekonomski sistem, ki implicira potrošniški način življenja« (Déleage in Brun 2002/2003, 9) in gospodarski razvoj glavna razloga za globalne okoljske probleme, ter 2.) da sta zaščita in ohranjanje narave predpogoj za dobrobit človeštva. Namen Chiracovega govora je opozoriti na alarmantno stanje v družbi, njegov poudarek pa je na skupnem cilju: vplivati na prisotno občinstvo, da bi lahko vplivali na družbo kot celoto. V tem pogledu je cilj Chiracove pozivne retorike je dolgosežen. Kot pravi Brown, retorični teksti so mesta s simbolnim delovanjem (Browne v Kuypers 2009, 64) in v tem smislu Chiracova retorika deluje simbolno. Chiracov govor odgovori na niz pričakovanj občinstva, ki vključujejo naslednje dolžnosti:

(1) govornik artikulira zavezanost neposrednega občinstva do predmeta razprave, ki jih združuje; (2) govornik navdihuje neposredno občinstvo, zato da bi izrazilo svojo zavezanost do predmeta razprave; in (3) ti dve dolžnosti izpolni na način, da širšemu, pogosto razpršenemu občinstvu gledalcev predstavi globoko zavezanost neposrednega občinstva k skupnemu plemenitemu in vrednemu cilju delovanja (Kauffeld 2006, 765–766).

Nadalje Mayaffre (Balogh 2011, 100–101) obenem izpostavi jezikovne značilnosti Chiracovih diskurzov in ugotavlja, da:

a) je bogato izrazoslovje posebnost Chiracovega izraza. Z vidika besedoslovja Chirac izdatno uporablja samostalnike, kot so *akcija, delo, demokracija, dialog, domovina, družba, država, evro, Evropa, Francija, globalizacija, napredek, okolje, preizkus, prihodnost, problem, reforma, skupnost solidarnost, spoštovanje, sredstvo, stvar, svet, varnost, in ki kažejo na Chiracovo glavno skrb;*

b) da ima Chirac rad nekatere pridevnike, ki ponazarjajo Chiracovo zaskrbljenost, med katerimi: *evropski, francoski, gospodarski, mlad, socialni in velik;*

c) opazimo, da predsednika zaznamujeta *akcija in dolžnost, ki kažeta na sporazumni, socialni in ekološki voluntarizem, kar se odraža v uporabi glagolov: dati, dovoliti, hoteti, mobilizirati, morati, narediti, obvladati, okrepiti, prilagoditi, reformirati, vzeti;*

d) z vidika uporabe časa, glagolskega načina in oseb Chirac izdatno uporablja *sedanjik, povedni naklon in osebni zaimek »mi«*. Sedanjik in povedni naklon najboljše umestita diskurz v govorno situacijo govorca in na ta način povečata pragmatično moč. Torej služita, da se diskurz bolje poveže s polno prisotnostjo govorca *tukaj in sedaj*. Uporaba osebnega zaimka *»mi«* pa diskurzu daje povezovalni ton in ublaži samoljubni jaz;

e) Njegovi največkrat uporabljeni prislovi so: *danes, seveda, samoumevno, skupaj, naravno in očitno*. Zdi se, da je prekomerna raba prislovov največja značilnost Chiracovih diskurzov. Prislovi vzpostavljajo refleksivnost besedila, odražajo subjektivnost govorca preko izražanja modalnosti. Ne nazadnje se Chiracova retorika prislovov kaže v stavkih, ki so zapolnjeni s pragmatičnimi modalnimi elementi. Vsak stavek se konča s prislovom oz. podrobnim opisom okoliščin, da bi bolje izpostavil govorčevo prisotnost *tukaj in sedaj*. Tematska vsebina je skorajda drugotnega pomena glede na modalne naklone, ki so značilnost Chiracovih govorov.

f) Skladenjske strukture, posebej značilne za Chiracov govor, vsebujejo prislove. Gre za tri tipe:

- **glagol + glagol + prislov** (npr. moramo narediti resnično itd.)

- **osebni zaimек + glagol + prislov** (npr. je treba resnično, mi moramo nedvomno itd.)

- **prislov + prislov** (npr. zelo nasilno, veliko več, izjemno malo itd.)

g) Drugo vrsto t.i. chiracismov sestavlja **sklop prirednih veznikov**, na primer *in torej, vendar pa, in potem, ampak kljub temu, itd.* So dokaz, da so njegovi diskurzi vse bolj prilagojeni govornemu besedi in se približujejo govornemu in manj knjižnemu jeziku. V akademskih krogih so se, poleg imenovanja politične vizije Jacquesa Chiraca, te skladenjske strukture uveljavile kot t.i. **chiracismi**.

Ključni besedi, okoli katerih Chirac gradi svoj govor pred plenarno skupščino Svetovnega vrha za trajnostni razvoj, sta **kriza** in **odgovornost**. Ti dve besedi služita za ogrodje celotni vsebini besedila in izbire besedišča (izmed 1032 izbranih besed, ki sestavljajo celotni politični govor predsednika) (Balogh 2011, 134). Obenem je »povečana frekvenca uporabe določenih besed in konstrukcij ter oblikovanje ustrezne terminologije« (Matvejević 1963, 537) s poudarki na tehničnih univerzalnih konceptih, kot so narava, človek, človeštvo, življenje, odgovornost; »Govor Francije je preko Chiraca postane ponovno govor človekovih pravic, dobrosrčnosti in človeštva« (Michaud v Balogh 2011, 49), izražen v obliki humanitarne kritike. Chirac svojo kritiko izraža v obliki slikovite ironične prisprodebe (Déleage in Brun 2002/2003, 8): »Če bi se celotno človeštvo ravnalo enako kot severne države, **bi potrebovali dva dodatna planeta za soočanje z našimi potrebami**«. Kvintiljan ironijo uvršča med retorične figure, ki vplivajo na čustva« (Crowley in Hawhee 2004, 302). Po Kvintiljanu uporaba ironije zahteva govornikovo ustvarjalnost, njena moč prepričevanja je odvisna od prepričljivo ustvarjene izmišljotine, njen učinek pa je vzbuditi čustva in smisel za

humor. Danes je sestavni del sodobnih političnih govorov (Crawley in Hawhee 2004, 302–304).

Chiracov govor obenem združuje teorijo s prakso: njegove ideje so usmerjene k pragmatičnim vprašanjem/rešitvam. V tem pogledu njegov »govor ni prazen govor, saj večinoma uspe najti ustrezne artikulacije v odnosu do dejanske prakse« (Matvejević 1963, 541): *»Mislim, da imamo pred seboj pet prednostnih projektov. Najprej **klimatske spremembe** [...]. Drugi projekt: **izkoreninjenje revščine** [...]. Tretji projekt: **kulturna in biološka raznolikost** [...]. Četrty projekt: **načini proizvodnje in potrošnje** [...]. Peti projekt: **svetovno upravljanje, ki bo ustvarilo humano in obvladljivo globalizacijo**« [...].*

*Nadalje, »Evropo so prizadele naravne katastrofe in zdravstvene krize. Za pogosto **ameriško gospodarstvo**, bulimično zaradi pomanjkanja naravnih virov, se zdi, da ga je prizadela kriza zaupanja glede njegovih načinov regulacije. **Latinsko Ameriko** ponovno pretresa finančna in posledično tudi socialna kriza. Povečevanje onesnaženosti v **Aziji**, o katerem priča smog, ki se širi in grozi, da bo zastrupil celo celino. **Afrika** je obremenjena s konflikti, aidsom, dezertifikacijo in lakoto. Nekaterim otoškim državam zaradi globalnega segrevanja grozi izginotje«.*

Zgoraj omenjeni odstavek obenem predstavlja splošno Chiracovo vizijo mednarodne politike, kjer je svet sestavljen iz nekaj velikih celot ali regionalnih polov (Evropa, Kitajska, Severna Amerika, Jugovzhodna Azija in Latinska Amerika), ki združujejo gospodarsko in politično moč, ki se morajo soočati s krizami in lastnimi regionalnimi konflikti kot tudi s problemi globalnega sveta, od širjenja jedrskega orožja do globalnega segrevanja, od razvoja tretjega sveta do varovanja kulturne raznolikosti, od soočanja z velikimi verskimi sistemi do terorizma, od epidemije aidsa do finančnih kriz (Michaud v Balogh 2011, 49).

V Chiracovem govoru lahko »najdemo veliko število predpostavk« (Fairclough 2003, 59). Prvič, Chirac predpostavlja, da človek velja za sovražnika narave: *»naša hiša gori, mi pa gledamo drugam. Pohabljena in prekomerno izkoriščena narava se ne more več obnoviti, mi pa tega nočemo priznati«*, kar je »vmesna predpostavka, ki je nujno potrebna za koherenten pomenski odnos med prvima dvema stavkoma« (Fairclough 2003, 59). Drugič, govornik predpostavlja, da so naravne katastrofe in zdravstvene krize v Evropi; kriza zaupanja v ameriško gospodarstvo; finančna in socialna kriza v Latinski Ameriki; onesnaženost v Aziji; konflikti, aids, dezertifikacija in lakota v Afriki negativne posledice izkoriščevalskega odnosa med naravo in človekom. Chiracov diskurz postaja vse bolj »antiglobalističen z velikim poudarkom na ekologiji« (Michaud v Balogh 2011, 49). Tretjič, Chirac razmišlja na način, da odgovornost za to nosijo tako razvite države kot tudi države v razvoju. Četrto, da je najboljši kraj za soočanje z okoljevarstvenimi problemi Južna Afrika. Južna Afrika kot simbol odpora proti apartheidu in Chiracov simbolni poziv proti zločinu nad naravo v obliki metafore: *»In kaj je lepšega od Južne Afrike, dragi Thabo Mbeki, dragi Nelson Mandela, države, ki je simbol zmagovitega boja proti apartheidu za to, da naredimo ta novi korak v človeško avanturo«?*

Politični govori Jacquesa Chiraca so »predmet mnogih jezikoslovnih in drugih razprav in eden od vidikov, ki ga je smiselno preučevati, je zagotovo metaforičnost« (Bratož 2010, 129). Opazili smo »naraščajočo napetost, obliko in smer njegovih metafor in sledili gibanju teksta do njegovega ognjevitega zaključka« (Browne v Kuypers 2009, 63). Chirac svoj govor odpre in zaključi z retoričnimi figurami, ki se v nizu negativnih propozicij zaključijo v sklepnih, pozitivnih zaključnih metaforah. Uvodna metafora *»naša hiša gori, mi pa gledamo drugam«* ne le da naznani in povzame predmet Chiracovega govora (soočamo se s segrevanjem podnebja, ki ogroža življenje na Zemlji in pri tem ostajamo brezbrizni), temveč obenem vizualizira odnos sodobne družbe do narave. »Kot pravi Lakoff, gre za t.i. živo

metaforo, ki zahteva kontekst in določeno kreativnost, če jo želimo ustrezno interpretirati« (Lakoff v Bratož 2010, 22). Chiracova uporaba metafor je navzočim živo predstaviti stanje družbe, v kateri živimo, zbuditi njihovo zavedanje o stanju planeta, in opozoriti na pomen vpliva človeka na naravo. »Metaforični izrazi namreč ne delujejo zgolj na ravni jezika, temveč zrcalijo metaforične vzorce konceptov« (Bratož 2010, 163). Chirac uporablja metafore kot »načine mentalne organizacije konceptov, s pomočjo katerih osmišlja stvarnost, ki ga obdaja, in družbo, v kateri živi« (Bratož 2010, 9). Zlasti pri opisovanju abstraktnih stvari se pogosto poslužujemo metafor, ki nam pomagajo osmišljati svet okoli nas (McKee 2005, 4). »Lahko bi rekli, da je v tem kratkem govoru« (Bratož 2010, 130) Chirac s pomočjo izbora metafor »slikovito predstavil svoj odnos do družbe in s tem dosegel izreden retorični učinek, ki je še poudarjen s posebitvijo« (Bratož 2010, 130) narave. Uporaba Chiracovih metafor je preiščena, saj predstavlja hkrati uvod in povzetek celotnega govora in se v tem pogledu izkaže za izjemno uspešno. Obenem se omenjena metafora v francoski družbi »uveljavi in ustali v povezavi z določenim političnim kontekstom« (Bratož 2010, 130), v našem primeru z okoljevarstveno politiko, ki metaforo prevzema in uporabi v funkciji naslovov francoskih novinarskih člankov, knjig, okroglih miz;

Chirac svoj govor zaključi s sekvenco dveh retoričnih vprašanj, ki »sporočata nekaj pomembnega, nekaj potencialno resničnega na ravni tistega, kar je implicirano« (Bratož 2010, 29). »*Ali lahko Človek, napredna točka evolucije, postane sovražnik Življenja?*« [...]. Svojo sklepno misel pa zaokroži z novim retoričnim vprašanjem, v katerem obenem poda svoj implicitni odgovor: »*In kaj je lepšega od Južne Afrike, dragi Thabo Mbeki, dragi Nelson Mandela, države, ki je simbol zmagovitega boja proti apartheidu za to, da naredimo ta novi korak v človeško avanturo?*«. Kot izpostavita Crowleyeva in Hawheejeva (2004), retorična vprašanja stopnjujejo govornikov etos in – v večini primerov – zmanjšujejo distanco med govornikom in njegovim občinstvom ter kot obenem izpostavi »neznani avtor dela Retorica

ad Herennium, z retoričnimi sredstvi v govoru ustvarja vtis impresivnosti in elegance« (Crowley in Hawhee 2004, 300). Z njimi govornik poudari svoje stališče, opozori na določene pomembne vidike in ustvari čustveni poudarek. Učinek uporabljene figure pa je odvisen od čustvenega razpoloženja občinstva, ki sodeluje pri oblikovanju argumenta (Crowley in Hawhee 2004, 298–299). Z vidika uporabe retoričnih sredstev »tvorec sporočila deluje kooperativno« (Bratož 2010, 29), saj upošteva Grice-ova načela sodelovanja in uspe »prenesti določeno informacijo na ravni tistega, kar je implicirano« (Bratož 2010, 29), in z njimi »ustvarja vtis impresivnosti in elegance govora (Crowley in Hawhee 2004, 300). Retorični vprašnji torej stopnjujeta Chiracov etos, čustveni poudarek pa zmanjšuje distanco med govornikom in njegovim občinstvom.

Če si ogledamo koncept, ki ga Chirac izrazi s pomočjo retoričnega vprašanja: »*Ali lahko Človek, napredna točka evolucije, postane sovražnik Življenja?*« Ko »kategorijo uporabimo namesto ene od njenih poudarjenih ali pomembnih lastnosti, in obratno, pomembna, izpostavljena lastnost je lahko uporabljena namesto celotne kategorije« (Bratož 2010, 78), govorimo o metonimiji. »Metonimija je kognitivni proces, v katerem do določene konceptualne entitete (cilja) pridemo s pomočjo druge konceptualne entitete (sredstva), z drugimi besedami, ena konceptualna entiteta je referenčna točka, ki omogoča mentalni dostop do druge konceptualne entitete« (Kövecses v Bratož 2010, 78). Chirac človeka preimenuje v napredno točko evolucije in sovražnika življenja. Sam koncept predpostavlja kvalitativno spremembo v odnosu do razumevanja človeka – nič več superiorno bitje, ki si podreja zakone življenja, ampak človek, zapisano z veliko začetnico, metonimično poimenovano bitje kot napredna točka evolucije in – paradoksalno – sovražnik življenja.

Obenem v svojem govoru uporabi termin mednarodnega kazenskega prava: »**zločin človeštva proti življenju**«. Sicer splošno rabljeni termin »zločin proti človeštvu«, ki ga »mednarodno kazensko sodišče opredeli kot množični ali sistematični napad na civilno prebivalstvo« (Bussy 2013, 54), Chirac aktualizira in s tem izrazu dodeli novo pomensko razsežnost: človeštvo izvaja zločin proti življenju, genocid proti naravi. Termin »izvorno opredeljuje politično stanje človeka, ki je oropan svoje človečnosti in zreduciran na individualno in naravno nemoč« (Bussy 2013, 55). Chiracovo pojmovanje dobi novo razsežnost, saj narava postane predmet prava, njene pravice do obstoja so kršene in človek je tisti, ki izvaja množičen in sistematični napad na naravo. Z vidika retoričnih figur gre za »poosebitev ali personifikacijo, ki neživi stvari podeljuje moč izražanja in človeške lastnosti ter na ta način stopnjuje čustva« (Crowley in Hawhee 2004, 302).

Kot smo videli, Chiracovi diskurzi »na splošno pokrivajo širok razpon predmetov, ki niso nevtralni; preko svojih diskurzov želi vplivati na čustva in pravo usmerjenost poslušalcev [...]; njegovi govori niso suhoparni, saj nosijo čustveni naboj« (Balogh 2011, 28). »Čustva, negativna ali pozitivna, gradijo vsa politična besedila« (Balogh 2011, 134). Chirac »se izraža živo in zanosno s poudarjeno intelektualnostjo, v kateri je čutiti« (Matvejević 1963, 535) osebno angažiranost in vpletenost, kar se odraža tudi v uporabi velelnikov in prve osebe ednine: »**Verjamem**, da je čas, da **odpremo** oči.« [...], »**Ne moremo reči, da nismo vedeli!** **Pazimo**, da enaindvajseto stoletje za prihodnje generacije ne postane zločin človeštva proti življenju«. Na tej točki bomo z vidika jezikoslovja izpostavili tudi uporabo slovnčnih oseb, glagolskih časov in aktivnega ali pasivnega glagolskega vida, ki po mnenju Crowleyeve in Hawheejeve (2004) predstavljajo stilistične izbire govornika in vplivajo na etos govornika. Kot obe poudarjata, diskurz v prvi in drugi osebi ednine ustvarja manjšo razdaljo med govornikom in njegovim občinstvom kot diskurz v tretji osebi, ki se uporablja za vzpostavljjanje avtoritete ali za ustvarjanje vtisa objektivnosti, saj govornik udeležence

nagovarja neposredno in je običajno fizično prisoten pred občinstvom. Izbira slovnične osebe je najbolj vplivni element pri vzpostavljanju razdalje (Crowley in Hawhee 2004, 189). Sedanji glagolski čas je v primerjavi s preteklim glagolskim časom bolj neposreden in občinstvu daje občutek, da sodeluje v toku dogodkov, medtem ko uporaba preteklega glagolskega časa daje status opazovalcev preteklih dogodkov (Crowley in Hawhee 2004, 191). In ne nazadnje, uporaba aktivnih glagolskih struktur zmanjšuje razdaljo med govornikom in občinstvom, saj je govornik osebek v stavku in sebi podeljuje status akterja (Crowley in Hawhee 2004, 192).

6 SKLEP

Diplomsko delo je kritična retorična analiza političnega diskurza 22. francoskega predsednika Jacquesa Chiraca ob četrtem plenarnem zasedanju Svetovnega vrha o trajnostnem razvoju v Johannesburgu, Južna Afrika. »Glede na kompleksnost odnosov med posamezniki, skupinami in institucijami v procesu proizvodnje političnega diskurza, smo se omejili na nekaj osrednjih tematik« (van Dijk 2008, 156), ki so ključne za našo raziskavo. Naša retorična analiza se ne osredotoča na običajno preučevanje diskurza z vidika odnosov moči kot odraza ideologije, kot ga sicer razume Fairclough, niti na klasično preučevanje političnega govora z vidika retoričnih kanonov, temveč z vidika jezikoslovja, saj je »diskurzivna analiza, ki izhaja iz jezikoslovja, osredotočena na besedilo in je v tem smislu jezikovna analiza« (Bratož 2010, 123). Teoretični primanjkljaj jezikoslovja pa smo poskušali dopolniti z analizo retorične kritike, ki predstavlja izrekanje v konkretnih okoliščinah, v katerih poteka politični diskurz. Ta pogled je blizu Faircloughovemu predlogu t. i. meddisciplinarnega pristopa, po katerem »dialog med različnimi disciplinami dosežemo tako,

da s pomočjo ene discipline razvijamo teoretične kategorije, metode analize ipd., medtem ko uporabimo logiko razmišljanja druge discipline« (Fairclough v Bratož 2010, 163).

Naša analiza se poskuša omejiti na jezikovne in retorične prvine Chiracovega govora ter poskuša predstaviti, kako Chiracov »diskurz reprezentira različne vidike sveta« (Fairclough 2003, 215) zlasti skozi uporabo simbolnega jezika – metafore. Če povzamemo po Chiltonu (2004), zanima nas, kako Chirac tvori koherentne nize trditev, ki tvorijo svet diskurza ali diskurzivno ontologijo oziroma realnost, ki jo govornik predstavlja kot realnost, v katero drugi verjamejo. Menimo, da rabo jezika najbolje razlagamo v danem družbenem kontekstu, oziroma kot pravi Fairclough, »v ospredju našega zanimanja je preučevanje odvisnosti jezika in družbenega konteksta« (Fairclough 1989, 10). »Poleg same definicije diskurza je za nas pomemben poudarek na kategoriji« (Bratož 2010, 163) verbalne komunikacije in retorične situacije, kot jo opredeljuje nova retorika in iz katere izhajamo pri našem delu kritične analize političnega diskurza. Kot izpostavi Yoos (2009), soočiti je treba pomen govornikovih dejanj in pomen uporabe jezika. Vprašati se je treba, kaj delamo z jezikom, zlasti ko pojasnjujemo pomen govornikovih govornih dejanj skozi jezikovno strukturo argumentov. »Kako je struktura jezika torej povezana s funkcijo jezika – prepričevanjem« (Chilton 2004, 24)? Pri tem izhajamo iz predpostavke, da je »vsaka politična retorika usmerjena k doseganju ciljev« (Kuypers in King 2009, 6).

Osrednjo tezo naše raziskave, da imajo politiki drugačen odnos do jezika zaradi cilja prepričati občinstvo potrjujejo naša jezikoslovna dognanja. Kako bo govornik dosegel cilj, pa je odvisno od njegove izbire jezikovnih sredstev. Identificirali in opisali smo značilne jezikovne pojave Chiracovega diskurza na podlagi konkretnih primerov, vstavljenih v širši družbeni kontekst. Navedeni zgledi ne prikazujejo zgolj funkcij posameznih jezikovnih sredstev v dejanski rabi, ampak njihovo rabo skušajo pojasniti z diskurzivnimi načeli,

strategijami in zgradbami. Gre torej za preplet teoretičnih vidikov jezikoslovja in metode retorične kritike. Obenem ugotavljamo, da se izbrani govor odlikuje po visoki stopnji za jezikoslovje in retoriko zanimive metaforičnosti, s pomočjo katere Chirac predstavlja svoj pogled na okoljevarstveno politiko in je še danes aktualen odziv na globalne politične izzive 21. stoletja.

Izbor in uporaba retoričnih figur, izrazja in neposredni pozivi občinstvu so jezikovna in retorična sredstva, s katerimi Chirac izjemno kritično izraža svoja osebna prepričanja, vpliva na čustva občinstva in ga usmerja k skupnemu cilju: »nastanku prave globalne solidarnosti razedinjene Zemlje« (Déleage in Brun 2002/2003, 8). Obenem ima Chiracov izraz »značilnosti kultivirane intelektualnosti« (Matvejević 1963, 535). To se po eni strani odraža tako z vidika za Chiraca značilnega umirjenega tona in ritma izreke. Chiracov način govora ima namreč »poudarjene govorne črte in intonacijo« (Matvejević 1963, 535), značilne za francoske filozofske kroge. Po drugi strani pa ima njegov stil določene estetske značilnosti v širšem pomenu besede: »nagnjenje k metaforam, spretnost v igri besed [...], natančnost izraza, preglednost razlage, čut za kompozicijo kot celote« (Matvejević 1963, 534).

Kot poudarja Baloghova analiza Chiracovih političnih govorov (Balogh 2011, 188):

Chiracov govor se odlikuje po bogatem in barvitem besedišču; uporablja veliko čustveno nabitih besed. Prav tako je znan po t.i. chiracizmih. Kar nam pade v oči je, da so za njegov diskurz značilne številne konstrukcije s pridevniškimi in prislovnimi določili (za opredeljevanje bitij in stvari ter moduliranje dejanj), struktur z nedoločniki (za vizualizacijo dejanj), naštevanj (za okrepitev povedanega), elips, vzklikov in retoričnih vprašanj (za namene vplivanja na čustva). Čustva in volja sta osrednja elementa v Chiracovih diskurzih. Chirac je eden izmed resničnih mojstrov

aristotelskih sredstev prepričevanja: logosa-patosa-etosa. Kljub temu pa lahko ugotovimo, da imata patos in etos igrata glavni vlogi, medtem ko logos ostaja bolj ali manj v ozadju.

Izhajajoč iz zgoraj analiziranega govora lahko utemeljeno trdimo, da Chiracov govor posebej retoriko etosa. Govorčeva izbira stila je povezana z dimenzijo etosa oziroma etično argumentacijo (Crowley in Hawhee 2004, 282). Namreč:

Cilj politike je oblikovati soglasno sprejete zaveze, ustvarjati zaupanje, uresničiti dogovorjena dejanja s skupnim ciljem. Takšna politična retorika je več kot zgolj politika prepričevanja. Je retorika etosa, ki z etičnim pozivom vliva zaupanje ljudem, jih povezuje v želji po skupnem sodelovanju in pripomore k medsebojnemu razumevanju (Yoos 2009, 57).

Chiracov govor presega pripadnost t.i. zahodnoevropski razviti kulturi, kar se odraža v načinu njegovega izrekanja ter izbora jezikovnih in retoričnih sredstev. Ocenjujemo, da analizirani primer govora izraža »jasno artikulirano kritično politično sporočilo in ponazarja strateško in k cilju usmerjeno retoriko« (Kuypers in King 2009, 6): spodbuditi kolektivni duh prisotnega občinstva, ki ima moč političnega delovanja, da bi v skupnih prizadevanjih začeli izvajati kohezijsko okoljsko politiko na svetovni ravni. Obrača se naravnost k globalnemu občinstvu – »govor, ki je napisan in predstavljen za ljudstvo in v imenu ljudstva« (Matvejević 1963, 538). »Kljub temu pa se moramo prav tako vprašati, če so ali bodo takšne ideje pripeljale kam drugam kot do niza dolgih lepih besed in zgolj prijetnih občutkov« (Michaud v Balogh 2011, 49).

7 LITERATURA

Abadinte. 2009. *Événement mondiaux de la decennie 2000: année 2002*. Dostopno prek: <http://www.abadinte.com/2009/12/evenements-mondiaux-de-la-decennie-2000-annee-2002/> (9. februar 2015).

Adda, Jacques. *Économie mondiale 2001: état de choc*. Encyclopaedia Universalis. Dostopno prek: <http://www.universalis.fr/encyclopedie/economie-mondiale-2001-etat-de-choc/> (2. februar 2016).

Arendt, Hannah. 2003. *Resnica in laž v politiki*. Ljubljana: Društvo Apokalipsa.

Assemblée Nationale. Francoski državni zbor. Dostopno prek: http://www.assemblee-nationale.fr/12/controle/delat/dates_cles/sommet_mondial.asp (18. februar 2016).

Balogh, József. 2011. *Analyse linguistique des discours de politique extérieure de Jacques Chirac*. Veszprém: Université de Pannonie: École Doctorale en Sciences du Langage.

Barthes, Roland. 1970. *L'ancienne rhétorique*. Communications. Paris: Seuil.

Bertrand, Morgane. 2013. Le Sras, première maladie nouvelle du 21e siècle. *Le Nouvel Observateur*. Dostopno prek: <http://tempsreel.nouvelobs.com/monde/20130510.OBS8632/le-sras-premiere-maladie-nouvelle-du-21e-siecle.html> (15. december 2015).

Bratož, Silva. 2010. Metafore našega časa. *Znanstvena monografija Fakultete za management Koper*. Koper: Fakulteta za management Koper.

Bussy, Florent. 2013. Le crime contre l'humanité, une étude critique. *Témoigner. Entre histoire et Mémoire*. 115 (2013): 135–148. Dostopno prek: <https://temoigner.revues.org/528#tocto2n1>.

Chilton, Paul. 2004. *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*. London, New York: Routledge.

Chirac, Jacques. 2002. Archives. Développement durable. *Sommet de Johannesburg, le 2 septembre 2002*. Dostopno prek: <http://www.jacqueschirac-asso.fr/sommet-de-johannesburg-le-2-septembre-2002> (6. november 2015).

Chirac, Jacques. 2002. *Écologie : le discours de Jacques Chirac à Johannesburg*. Le Figaro. <http://www.lefigaro.fr/politique/le-scan/2014/03/27/25001-20140327ARTFIG00120-ecologie-le-discours-de-jacques-chirac-a-johannesburg.php> (9. februar 2015).

Crawley, Sharon, Hawhee, Debra. 2004. *Ancient Rhetorics for Contemporary Students*. 3rd Edition. New York: Pearson/Longman.

Déleage, Jean-Paul, Brun, Frédérick. 2002/2003. Johannesburg. Les défis du nouveau siècle. *Écologie & Politique*. 2002/2003 (26).

Dijk, Teun A. van, 2008. *Discourse and Power*. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan.

Élysée 2016. Elizejska palača predsednika Francoske Republike. Dostopno prek: www.elysee.fr (4. februar 2016).

Fairclough, Norman. 1989. *Language and Power*. London, New York: Longman Inc.

Fairclough, Norman. 2003. *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London, New York: Routledge.

France politique 2016. Dostopno prek: www.france-politique.fr (15. november 2015).

Geis, Michael L. 1987. *The language of Politics*. New York: Springer-Verlag.

Guilhaumou, Jacques. 2005. Damon Mayaffre – Paroles de président. Jacques Chirac (1995–2003) et le discours présidentiel sous la Ve République. *Corpus* (2005). 4: 218-221.

Herrick. A. James. 2005. *The History and Theory of Rhetorics: An Introduction*. 3rd ed. Boston: Pearson Education.

Hudej, Sonja. 2001. Argumentacijski in prepričevalna sredstva v besedilu. *Slavistična revija*. 49 (3): 204–222.

International Encyclopedia of Communication Online. Communication: History of the Idea. John Durham Peters. Blackwell Publishing Inc. Dostopno prek: http://www.communicationencyclopedia.com/public/tocnode?id=g9781405131995_chunk_g97814051319958_ss76-1 (9. december 2015).

Ivashov, Leonid. 2009. Vu de Russie: Le 11 septembre 2001: une provocation mondiale. *Voltairenet.org*. Dostopno prek: <http://www.voltairenet.org/article159301.html> (15. november 2015).

Izbrani diskurzi o trajnostnem razvoju. Le discours de Jacques Chirac, le 2 septembre 2002. Dostopno prek: <http://discours.vie-publique.fr/notices/027000247.html> (16. februar 2016).

Jarvis, Sharon E., Peters, John Durham, Walther Joseph B. Audience. 2006. V *Encyclopedia of Rhetoric*. ur. Sloane Thomas O., 69–78. Oxford, New York: Oxford University Press. The Midnight University.

Kauffeld, Fred J. 2006. Speech acts, utterances as. *Encyclopedia of Rhetoric*. ur. Sloane Thomas O., 763–767. Oxford, New York: Oxford University Press. The Midnight University.

Kennedy, George A. 2006. Classical rhetoric. *Encyclopedia of Rhetoric*. ur. Sloane Thomas O., 104–125. Oxford, New York: Oxford University Press. The Midnight University.

Kocijančič Pokorn, Nike. 2003. *Misliti prevod: Izbrana besedila iz teorije prevajanja od Cicerona do Derridaja*. Ljubljana: Študentska založba.

Krajnc Ivič, Mira. 2010. *Jezikovnopragmatične analize v slovenistiki*. Maribor: Univerza v Mariboru: Filozofska fakulteta. Dostopno prek: http://projects.ff.uni-mb.si/J62238/images/stories/gradiva/dokumenti/krajnc_ivic/Izzivi.pdf (12. december 2015).

Kuypers, Jim A., ur. 2009. *Rhetorical Criticism: Perspectives in Action*. Lanham: Lexington Books.

Matvejevič, Predrag. 1978. Prispevek h kritiki političnega govora. *Sodobnost* (1963). 26 (5): 531–541.

McKee, Alan. 2005. *The Public Sphere: An Introduction*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.

Midi Libre. *COP21: Bon anniversaire Jacques Chirac*. Dostopno prek:
<http://www.midilibre.fr/2015/11/29/cop21-chirac-en-2002-notre-maison-brule-et-nous-regardons-ailleurs,1249822.php> (18. marec 2016).

Ministère de l'Écologie et du Développement durable. 2003. *Les événements naturels dommageable en France et dans le monde 2002*. Dostopno prek:
<http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/054000024.pdf> (15. december 2015).

Nate, Richard. 2006. Metaphor. V *Encyclopedia of Rhetoric*. ur. Sloane Thomas O., 511–514. Oxford, New York: Oxford University Press. The Midnight University.

Parry-Giles, Shawn J. in Hogan, J. Michael, ur. 2010. *The Handbook of Rhetoric and Public Address*. Oxford, Malden (MA), Chichester: Wiley-Blackwell.

Rio 2012. United Nations Conference on Sustainable Development. Dostopno prek:
<http://www.uncsd2012.org/content/documents/194Synthesis%20Agenda%2021%20and%20Rio%20principles.pdf> (18. marec 2016).

Schlamberger Brezar, Mojca. 2008. Francoske televizijske debate – načini ustnega argumentiranja v primerjavi s klasičnimi pisnimi shemami. *Šolsko polje*. XIX (3/4): 131–155.

STA. Začenja se svetovni vrh o trajnostnem razvoju v Johannesburgu. Dostopno prek:

<https://www.sta.si/668317/zacenja-se-svetovni-vrh-o-trajnostnem-razvoju-v-johannesburgu>

(18. marec 2016).

Škerlep, Andrej. 2001. Retorične razsežnosti institucionalnega diskurza. *Teorija in praksa*. 38 (4): 543–559.

Škerlep, Andrej. 2009. Retorika sprave v postkomunistični Sloveniji: analiza govora predsednika Kučana v Kočevskem Rogu julija 1990." *Teorija in praksa*. 46 (6): 839–856.

Toumin, Stephen E., 2003. *The Uses of Argument*. Cambridge: Cambridge University Press.

Vezovnik, Andreja. 2008. Kritična diskurzivna analiza v kontekstu sodobnih diskurzivnih teorij. *Družboslovne razprave*. XXVI (57): 79–96.

Yoos, George E., 2009. *Politics & Rhetorics: Coming to Terms with Terms*. New York: Palgrave Macmillan.

PRILOGE

PRILOGA A: SLOVENSKI PREVOD IZBRANIH POGLAVIJ IZ OTVORITVENEGA GOVORA NEKDANJEGA FRANCOŠKEGA PREDSEDNIKA JACQUESA CHIRACA OB ČETRTEM PLENARNEMU ZASEDANJU SVETOVNEGA VRHA O TRAJNOSTNEM RAZVOJU V JOHANNESBURGU, JUŽNA AFRIKA, Z DNE 2. SEPTEMBRA 2002.

Gospod predsednik,

Dame in gospodje,

naša hiša gori, mi pa gledamo drugam. Pohabljena in prekomerno izkoriščena narava se ne more več obnoviti, mi pa tega nočemo priznati. Človeštvo trpi. Trpi zaradi nerazvitosti, tako na severu kot na jugu, mi pa smo brezбриžni. **Zemlja in človeštvo sta v nevarnosti in mi vsi smo za to odgovorni.**

Verjamem, da je čas, da odpremo oči. Opozorilni signali so prižgani na vseh celinah. **Evropo** so prizadele naravne katastrofe in zdravstvene krize. Za pogosto **ameriško gospodarstvo**, bulimično zaradi pomanjkanja naravnih virov, se zdi, da ga je prizadela kriza zaupanja glede njegovih načinov regulacije. **Latinsko Ameriko** ponovno pretresa finančna in posledično tudi socialna kriza. Povečevanje onesnaženosti v **Aziji**, o katerem priča smog, ki se širi in grozi, da bo zastupil celo celino. **Afrika** je obremenjena s konflikti, aidsom, dezertifikacijo in lakoto. Nekaterim otoškim državam zaradi globalnega segrevanja grozi izginotje.

Ne moremo reči, da nismo vedeli! Pazimo, da 21. stoletje ne postane za prihodnje generacije **zločin človeštva proti življenju. Imamo kolektivno odgovornost. Največjo odgovornost** nosijo razvite države. Največjo zaradi zgodovine, največjo zaradi moči, največjo zaradi njihove stopnje potrošnje. Če bi se celotno človeštvo ravnalo enako kot severne države, bi potrebovali dva dodatna planeta za soočanje z našimi potrebami. Prav tako nosijo **odgovornost** države v razvoju. Dolgoročno zanikanje omejitev v imenu nujnosti je nesmiselno. Te države morajo priznati, da za njih ni druge rešitve kot najti način rasti, ki manj onesnažuje.

Deset let po Rio nimamo ničesar, na kar bi lahko bili ponosni. Izvajanje Agende 21 je težko delo. Zavedanje našega neuspeha nas je privedlo sem, v Johannesburg, da bi sklenili globalno **zavezništvo za trajnostni razvoj. Zavezništvo**, s katerim bodo razvite države sodelovale v ekološki revoluciji, revoluciji glede njihovih načinov proizvodnje in potrošnje. **Zavezništvo**, s katerim bodo privolile v prizadevanja za potrebno solidarnost do revnih držav. **Zavezništvo**, na katerega sta Francija in Evropska unija pripravljene. **Zavezništvo**, s katerim se bodo države v razvoju podale na pot proti dobremu upravljanju in lastnemu razvoju.

Mislím, da imamo pred seboj pet prednostnih projektov.

Podnebne spremembe najprej. So posledica človeške dejavnosti. In zaradi njih nam grozi planetarna tragedija. Ni več časa, da bi igrali vsak zase. Iz Johannesburga se mora slišati slovesen poziv vsem državam sveta, najprej pa glavnim industrijskim državam, da ratificirajo in izvajajo Kjotski protokol. Globalno segrevanje je še vedno reverzibilen proces. Težka bo odgovornost tistih, ki ne bodo želeli sprejeti tega boja.

Drugi projekt: izkoreninjenje revščine. V času globalizacije je obstoj množične revščine sramoten in absurden. Izvajajmo odločitvi v Dohi in Monterrey-ju. Povečajmo podporo razvoju, da bomo v desetih letih dosegli največ 0,7 % BDP-ja. Poiščimo nove vire financiranja. Na primer z obveznim solidarnostnim davkom na znatno premoženje, ki je rezultat globalizacije.

Tretji projekt: kulturna in biološka raznolikost, obe dve dediščini, ki sta skupni človeštvu, obe dve sta ogroženi. Odgovor je v potrditvi pravice do raznolikosti in sprejemanju pravnih obveznosti, ki temeljijo na etiki.

Četrti projekt: načini proizvodnje in potrošnje. Skupaj s podjetji je treba razviti sisteme, ki zmanjšujejo porabo naravnih virov, ki zmanjšujejo količino odpadkov, ki zmanjšujejo onesnaževanje. Izum koncepta trajnostnega razvoja je temeljni napredek, na katerem moramo graditi napredek v znanosti in tehnologiji v skladu s previdnostnim načelom. Francija bo na vrhu v Evianu junija prihodnje leto svojim partnerjem G8 predlagala sprejetje pobude za spodbujanje znanstvene in tehnološke raziskave za trajnostni razvoj.

Peti projekt: svetovno upravljanje, ki bo ustvarilo humano in obvladljivo globalizacijo. Čas je, da se prizna, da obstajajo svetovne javne dobrine in da jih moramo upravljati skupaj. Čas je, da se potrdi in uveljavi javni interes človeštva, ki očitno presega interes vsake posamezne države.

Da se zagotovi skladnost mednarodnega delovanja, potrebujemo, kot sem že povedal v Monterreyu, Svet za ekonomsko in socialno varnost.

Da bi bolje upravljali z okoljem, da bi spoštovali principe Ria, potrebujemo Svetovno organizacijo za okolje.

Da bi preverili izvajanje Agende 21 in akcijskega načrta Johannesburga, Francija predlaga, da Komisija za trajnostni razvoj dobi pristojnost za strokovno vrednotenje, kot to obstaja, na primer, v OECD. In Francija je pripravljena, da prva prestane to presojo.

Gospod Predsednik,

glede na zgodovino življenja na Zemlji, se je zgodovina človeštva komaj začela. In vendar je že tukaj, po krivdi človeka, ogroža naravo in zato je torej tudi samo ogroženo. **Ali lahko Človek, napredna točka evolucije, postane sovražnik Življenja?** In to je tveganje, ki smo mu danes priča zaradi egoizma ali zatiskanja oči.

Tukaj, v Afriki se je pojavil pred milijoni let. Krhek in neoborožen se je s pomočjo svoje inteligence in svojih sposobnosti znal razširiti po celem planetu ter vsiliti svoj zakon. Za človeštvo je prišel čas za spoštovanje raznolikosti vseh kultur in njenih civilizacij, prišel je čas, da se vzpostavi nov odnos z naravo, odnos spoštovanja in harmonije, ki nas bo naučil obvladovati moč in apetite človeka.

In danes, v Johannesburgu, ima človeštvo zmenek z usodo. In kaj je lepšega od Južne Afrike, dragi Thabo Mbeki, dragi Nelson Mandela, države, ki je simbol zmagovitega boja proti apartheidu za to, da naredimo ta novi korak v človeško avanturo!

Hvala.

PRILOGA B: TRANSKRIPCIJA OTVORITVENEGA GOVORA NEKDANJEGA FRANCOŠKEGA PREDSEDNIKA JACQUESA CHIRACA OB ČETRTEM PLENARNEMU ZASEDANJU SVETOVNEGA VRHA O TRAJNOSTNEM RAZVOJU V JOHANNESBURGU, JUŽNA AFRIKA, Z DNE 2. SEPTEMBRA 2002.

Monsieur le Président,

Mesdames, Messieurs,

Notre maison brûle et nous regardons ailleurs. La nature, mutilée, surexploitée, ne parvient plus à se reconstituer et nous refusons de l'admettre. L'humanité souffre. Elle souffre de mal-développement, au nord comme au sud, et nous sommes indifférents. La terre et l'humanité sont en péril et **nous en sommes tous responsables.**

Il est temps, je crois, d'ouvrir les yeux. Sur tous les continents, les signaux d'alerte s'allument. **L'Europe** est frappée par des catastrophes naturelles et des crises sanitaires. **L'économie américaine**, souvent boulimique en ressources naturelles, paraît atteinte d'une crise de confiance dans ses modes de régulation. **L'Amérique latine** est à nouveau secouée par la crise financière et donc sociale. **En Asie**, la multiplication des pollutions, dont témoigne le nuage brun, s'étend et menace d'empoisonnement un continent tout entier. **L'Afrique** est accablée par les conflits, le SIDA, la désertification, la famine. Certains pays insulaires sont menacés de disparition par le réchauffement climatique.

Nous ne pourrons pas dire que nous ne savions pas ! Prenons garde que le XXIe siècle ne devienne pas, pour les générations futures, celui **d'un crime de l'humanité contre la vie.** **Notre responsabilité** collective est engagée. **Responsabilité première** des pays développés. Première par l'histoire, première par la puissance, première par le niveau de leurs

consommations. Si l'humanité entière se comportait comme les pays du nord, il faudrait deux planètes supplémentaires pour faire face à nos besoins. **Responsabilité** des pays en développement aussi. Nier les contraintes à long terme au nom de l'urgence n'a pas de sens. Ces pays doivent admettre qu'il n'est d'autre solution pour eux que d'inventer un mode de croissance moins polluant.

Dix ans après Rio, nous n'avons pas de quoi être fiers. La mise en œuvre de l'Agenda 21 est laborieuse. La conscience de notre défaillance doit nous conduire, ici, à Johannesburg, à conclure **l'alliance mondiale pour le développement durable. Une alliance par laquelle** les pays développés engageront la révolution écologique, la révolution de leurs modes de production et de consommation. **Une alliance par laquelle** ils consentiront l'effort de solidarité nécessaire en direction des pays pauvres. **Une alliance à laquelle** la France et l'Union européenne sont prêtes. **Une alliance par laquelle** le monde en développement s'engagera sur la voie de la bonne gouvernance et du développement propre.

Nous avons devant nous, je crois, cinq chantiers prioritaires.

Le changement climatique d'abord. Il est engagé du fait de l'activité humaine. Il nous menace d'une tragédie planétaire. Il n'est plus temps de jouer chacun pour soi. De Johannesburg, doit s'élever un appel solennel vers tous les pays du monde, et d'abord vers les grands pays industrialisés, pour qu'ils ratifient et appliquent le Protocole de Kyoto. Le réchauffement climatique est encore réversible. Lourde serait la responsabilité de ceux qui refuseraient de le combattre.

Deuxième chantier : l'éradication de la pauvreté. A l'heure de la mondialisation, la persistance de la pauvreté de masse est un scandale et une aberration. Appliquons les

décisions de Doha et de Monterrey. Augmentons l'aide au développement pour atteindre dans les dix ans au maximum les 0,7% du PIB. Trouvons de nouvelles sources de financement. Par exemple par un nécessaire prélèvement de solidarité sur les richesses considérables engendrées par la mondialisation.

Troisième chantier : la diversité. La diversité biologique et la diversité culturelle, toutes deux patrimoine commun de l'humanité, toutes deux sont menacées. La réponse, c'est l'affirmation du droit à la diversité et l'adoption d'engagements juridiques sur l'éthique.

Quatrième chantier : les modes de production et de consommation. Avec les entreprises, il faut mettre au point des systèmes économes en ressources naturelles, économes en déchets, économes en pollutions. L'invention du développement durable est un progrès fondamental au service duquel nous devons mettre les avancées des sciences et des technologies, dans le respect du principe de précaution. La France proposera à ses partenaires du G8 l'adoption, lors du Sommet d'Evian en juin prochain, d'une initiative pour stimuler la recherche scientifique et technologique au service du développement durable.

Cinquième chantier : la gouvernance mondiale, pour humaniser et pour maîtriser la mondialisation. Il est temps de reconnaître qu'existent des biens publics mondiaux et que nous devons les gérer ensemble. Il est temps d'affirmer et de faire prévaloir un intérêt supérieur de l'humanité, qui dépasse à l'évidence l'intérêt de chacun des pays qui la compose.

Pour assurer la cohérence de l'action internationale, nous avons besoin, je l'ai dit à Monterrey, d'un Conseil de sécurité économique et social.

Pour mieux gérer l'environnement, pour faire respecter les principes de Rio, nous avons besoin d'une Organisation mondiale de l'environnement.

Pour vérifier l'application de l'Agenda 21 et du Plan d'action de Johannesburg, la France propose que la Commission du développement durable soit investie d'une fonction d'évaluation par les pairs, comme cela existe par exemple à l'OCDE. Et la France est prête à se soumettre la première à cette évaluation.

Monsieur le Président,

Au regard de l'histoire de la vie sur terre, celle de l'humanité commence à peine. Et pourtant, la voici déjà, par la faute de l'homme, menaçante pour la nature et donc elle même menacée. **L'Homme, pointe avancée de l'évolution, peut-il devenir l'ennemi de la Vie ? Et c'est le risque qu'aujourd'hui nous courons par égoïsme ou par aveuglement.**

Il est apparu en Afrique voici plusieurs millions d'années. Fragile et désarmé, il a su, par son intelligence et ses capacités, essaimer sur la planète entière et lui imposer sa loi. Le moment est venu pour l'humanité, dans la diversité de ses cultures et de ses civilisations, dont chacune a droit d'être respectée, le moment est venu de nouer avec la nature un lien nouveau, un lien de respect et d'harmonie, et donc d'apprendre à maîtriser la puissance et les appétits de l'homme.

Et aujourd'hui, à Johannesburg, l'humanité a rendez-vous avec son destin. Et quel plus beau lieu que l'Afrique du Sud, cher Thabo MBEKI, cher Nelson MANDELA, pays emblématique par son combat victorieux contre l'apartheid, pour franchir cette nouvelle étape de l'aventure humaine !

Je vous remercie.